

JUMBO
Gouda

HEEMKUNDIGE KRING
DE BEVELANDEN

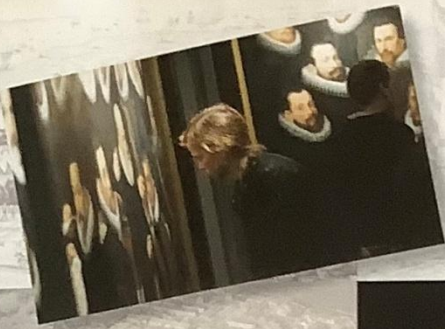

JUSTEED
food
markt
Gouda

MET HET OOG OP GOES

Een kijkboek van toen en nu

Goës beleven

Lopend door Goës zie je, proef je en beleef je de historie van deze stad. Een nederzetting die lange tijd als 'schamele landstede' gold, groeide uit tot een welvarende gemeente. Wij nemen u in grote stappen mee door de geschiedenis, met als 'boodschap' dat er over onze gemeente nog veel meer moois en interessants is te lezen en te ontdekken.

De redactie

HEEMKUNDIGE KRING
DE BEVELANDEN

AN MELLE NV

MET HET OOG OP GOES

Een kijkboek van toen en nu

Inhoud

Voorwoord burgemeester Margo Mulder	4	Leonard Springer en de Oostvest	36
Voorwoord Jumbo	5	Van krotwoning tot sociale woningbouw	38
Het prille begin	6	Op school	42
Van marktstadje naar handelscentrum	10	Zorg op maat?	46
Sportief Goes	16	Oud en wijs	48
Cultuur en vermaak	20	Markant gebouwd	50
Van boerenkar tot intercity	24	Goed van kerken voorzien	58
Opstand en oorlog	28	Daar is wat te doen	60
Ze hadden allemaal iets met Goes	32	Gastvrij Goes	62
		Tijd voor een drankje	64

Colofon

Uitgave en vormgeving van Adfoloyalty in opdracht van Jumbo supermarkten Goes, met medewerking van Heemkundige Kring De Bevelanden.

Redactie:

Allie Barth, Bram le Clercq, Jan de Jonge, Frits de Kaart, Albert Kort en Cock van den Wijngaard

Illustraties:

Bax Music; Beeldbank Zeeland ZB; Belasting en Douane Museum Rotterdam; Bitter van Opstal; Peter Bolderman; CIOS Goes; Hans Colijn; Collectie Nederlands Instituut voor Militaire Historie; Ko Dek; Detroit Institute of Arts (DIA); Adolf Dillens uit "De aarde en haar volken"; Edwin Butter Fotografie; Gemeentearchief Goes; Kees Griep; Historisch Museum De Bevelanden; Pieter Honhoff; Johan Isings; Jan Koeman Photography; Johan van der Heijden Fotografie; Joods Cultureel Kwartier; André Joosse; Frits de Kaart; Kent u ze nog, de Goesenaren; KLM Aerocarto; Koninklijk Zeeuws Genootschap der Wetenschappen; Koninklijke bibliotheek; Koninklijke Maatschap de Wilhelminapolder; Albert Kort; Martijn Lavooij; Limit Fotografie; Charles Linssen; Jacqueline Midavaine; Willem Mieras; Midholst.com; Molen Database; Museum Catharijneconvent Utrecht; Nationaal Archief; Jan Antoon Neuhuys; Open luchtmuseum Arnhem; Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed; Oudheidkundige Kring De Vier Ambachten Hulst; Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort; Rijksmuseum Amsterdam; Rondje Goes; Schilderscollectief De strakke hand, Utrecht; Stedelijk museum De Lakenhal Leiden; Stichting Wagner de Wit; Stoomtrein Goes Borsele; Collectie Torbijn; Universiteit van Amsterdam; Universiteitsbibliotheek Leiden; v.v. Kloetinge; v.v. Vitesse; Eddy Westveer; Cock van den Wijngaard Zeeuws Archief; Zeeuws Genootschap; Zelandia Illustrata; Zuid-Beveland Dronk

Met dank aan Frank de Klerk & Willy van Meegen van het Gemeentearchief Goes en aan Rob Bitter van MediatorMedia.

Wil je meer over de geschiedenis op de Bevelanden weten? Word dan lid van lid van Heemkundige Kring De Bevelanden en ontvang drie maal per jaar het historisch tijdschrift de Spuije. Aanmelden kan via de website www.hkdebevelanden.nl.

VOORWOORD

Burgemeester Marga Mulder

Goes is een stad met een rijke geschiedenis. In 1405 verleende Willem VI aan Goes het laatste privilege, waarmee de stadsrechten compleet waren. Zeshonderd jaar later, in 2005, is dat feit uitbundig gevierd. De stad werd een echte vesting nadat Goes in 1417 van gravin Jacoba van Beieren het privilege kreeg om verdedigingswerken te bouwen.

Dit en natuurlijk veel meer is te lezen en te zien in dit kijkboek. Wat ik er zo leuk aan vind, is de geleidelijke overgang van die oude geschiedenis naar de beschrijving van gebeurtenissen in de laatste vijfenzeventig jaar, waaraan veel lezers, natuurlijk afhankelijk van hun leeftijd, ook zelf herinneringen hebben.

En als u geboeid raakt door wat u in dit boek ziet en leest, dan zijn er volop kansen om u verder te verdiepen in de geschiedenis van Goes. Bezoek dan ons gemeentearchief en neem eens een kijkje in de rijke collectie van het Historisch Museum De Bevelanden. Gelijkgezinden vindt u bij de Heemkundige Kring De Bevelanden, een vereniging die zich richt op de geschiedenis van Noord- en Zuid-Beveland. Dit prachtige boek is daar een sprekend voorbeeld van.

Marga Mulder

Burgemeester van de gemeente Goes

VOORWOORD

Jumbo Goes

Wat een prachtig kijkboek heeft u nu in handen! Een boek vol historie en beelden die u zelf mag gaan verzamelen. Het boek neemt u op een unieke manier mee door de geschiedenis van de gemeente Goes. Ontdek de vele verhalen die schuilgaan achter alles wat Goes vandaag de dag te bieden heeft. Of u nu in Goes woont, werkt, studeert of recreëert; het is de stad die ons verbindt. En wat zijn we trots dat we daarom dit kijkboek mogen uitbrengen.

Het boek is tot stand gekomen door een unieke samenwerking met de Heemkundige Kring de Bevelanden en het bedrijf Adfoloalty. Zij zijn de drijvende kracht achter dit project geweest, waarvoor onze oprechte dank.

We wensen u veel leesplezier,

Paul Duijnstee

Foodmarkt Goes

Stefan Houweling

Jumbo Marconistraat

JUMBO
food
markt
GOES

JUMBO
Goes

HET PRILLE BEGIN

In de zesde eeuw woonden er al mensen op Walcheren. In het gebied dat later Zuid-Beveland zou worden, was daarvan nog geen sprake. Dat was nog 'woest en ledig'. Er lagen enkele getijdengeulen en kreken, zoals het Sloe, de Zandkreek en de Zwake. Bewoners van Walcheren weidden daar in de zomermaanden hun schapen op de hoog gelegen delen, de schorren. Voor de drinkwatervoorziening maakte men verhoogde drinkputten (hollestellen). Ze dienden ook als schuilplaatsen voor het vee. In de achtste eeuw waren de door aanslibbing ontstane hogere gedeelten rijp voor kleinschalige akkerbouw en bewoning.

Het eiland Walcheren wordt voor het eerst genoemd in een oorkonde van 837. Voor Zuid-Beveland was dat in 976 het geval. Daar waren inmiddels permanent bewoonde nederzettingen. Al in de achtste eeuw schonken de Frankische koningen, die toen het gebied veroverd hadden, delen van het gebied aan de Benedictijnerabdijen van Echternach en Gent. In een akte uit 976 werd het gebied onder meer gesitueerd "van de Zuider-Zuidvliet tot Korte Goes en Kampen". De Zuider-Zuidvliet is waarschijnlijk een oude benaming voor Het Schenge. Kampen was een nederzetting, die bij de stormvloed van 1530 en 1532 ten onderging. Korte Goes was het water waaraan de nederzetting Curtagosum lag. Het noordelijk deel van dit water diende later tot haven van Goes. Curtagosum kan dus beschouwd worden als het 'begin van enen huse,' de latere stad Goes. En voor alle duidelijkheid: schorvorming vindt in Ooster- en Westerschelde nog steeds plaats. Ga maar eens kijken bij het gemaal ten zuiden van 's-Gravenpolder aan de Westerschelde. Je krijgt er dan de oorspronkelijke uitmonding van de Zwake in de Schelde gratis bij.

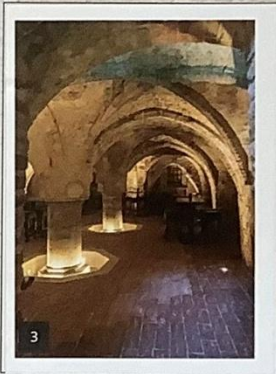
Tussen 1100 en 1300 nam de bevolking van Goes sterk toe. Al vóór 1400 waren sommige straten geplaveid. In een oorkonde van 1405 wordt Goes voor het eerst met de benaming 'stad' aangeduid. In 1417 kreeg Goes van de gravin Jacoba van Beieren (1401-1436) het recht om de stad te ommuren. Goes kreeg bovendien het recht rondom de stad grachten te graven, wallen op te werpen en poorten te bouwen. De huidige stadsvesten herinneren nog aan die tijd. Aan het begin van de vijftiende eeuw lagen er binnen die stadsvesten nog grote stukken open grond. Er was nog ruimte voor de bouw van een kasteel, een stadhuis, een kerk en huizen. Ook waren er kloosters, tuinen en boomgaarden. Op de plaats van het kasteel kwam Slot Oostende, dat tegenwoordig een horecafunctie heeft. Iedere week was er op dinsdag in het stadhuis een openbare rechtszitting. Dat gebeurde door 'de vierschaar', het gerechtelijk college van het stadsbestuur.

Gravin Jacoba van Beieren gaf Goes het recht om de stad te ommuren

Stadsbrouwerij Restaurant Slot Oostende opent in 2017, na een uitgebreide restauratie en verbouwing

De gerestaureerde kelder van Slot Oostende is nu weer te bewonderen

Een marktdag in Goes, ergens tussen 1922 en 1927

De Vierschaar, een gerechtelijk college van het stadsbestuur, hield elke dinsdag in het stadhuis een openbare rechtszitting

Het havenhoofd met de Westerschans

Op de plaats van het vroegere havenhoofd staat nu boerderij 't Hoofdje

De Westhavendijk aan het kanaal bij Wilhelminadorp

De naam Turfkade herinnert aan de tijd dat hier de schepen aankwamen met de turf waarmee de Goesenaren hun kachels stookten

De zoutketen van Goes zullen hebben geleken op de hier afgebeelde zoutketen in Arnhemuiden

DE HAVEN

Door een stormvloed in 1134 ontstond een diepe kreek die het begin vormde van de haven van Goes. De vaarroute naar Antwerpen liep via de Oosterschelde. Hierdoor groeide de haven van Goes. Deze haven lag op de plaats waar nu de sportvelden aan de Westhavendijk zijn. Langs de haven ontstond in de vijftiende eeuw een middeleeuws 'industrieterrein'. Op de plaats van het vroegere havenhoofd staat nog altijd een boerderij met de naam 't Hoofdje. In de zestiende eeuw verzandde de Oosterschelde en verlegde de route naar Antwerpen zich naar de Honte (nu Westerschelde). Goes werd slechter bereikbaar en de handel liep terug. Dat veranderde pas bij de indijking van het schorrengebied ten noorden van Goes. Die polder werd later de Wilhelminapolder. Er werd een kanaal gegraven met een sluis die in 1819 in aanwezigheid van koning Willem I in gebruik werd genomen, het Goese Sas.

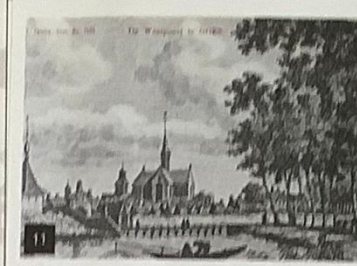
Visserij, zoutwinning, meekrapfabricage en graanhandel waren de belangrijkste bronnen van inkomsten. Zout werd in zoutketen geraffineerd. Uit de meekrapplant werd in meestoven een rode verfstof gefabriceerd. Turf en bier werden ingevoerd. Namen als Bierkade en Turfkade herinneren nog aan die tijd van Goes. Door de haven en de zoutindustrie maakte Goes een bloeiperiode door. In de eerste helft van de zestiende eeuw was Goes het centrum van de Nederlandse zoutindustrie. Zout was de basis voor het conserveren van voedsel. Scheepvaart en handel konden niet zonder. Rond de zoutketen, aan weerszijden van de oude haven, ontstond zo een bruisende 24-uurseconomie. Hier waren ook de bedrijven voor scheepsreparaties te vinden.

EINDE AAN DE VOORSPOED

Na 1550 kwamen er veranderingen door een reeks van rampen, zoals een grote stadsbrand in 1554, de verplichte inkwartiering van Spaanse soldaten, het beleg van de Geuzen in 1572 en de algemene malaise in de economie. Daarvoor was er al de grote watervloed van 1530, de Sint-Felixvloed, waarbij ook een deel van Goes onder water moet hebben gestaan. De overstroming zorgde voor het instorten van de Zuid- of Ganzepoort. In 1619 werd een nieuwe Ganzepoort gebouwd, waarvoor een houten brug over de gracht kwam te liggen, de voorganger van de Steen Brug. Over de overstroming is het gedicht 'Watervloed' gemaakt, waarin de maker stelt dat als de mensen niet zouden zondigen, er ook geen plagen zouden zijn.

In 1554 brak in één van de zoutketen aan de haven een hevige brand uit. Een noordoosten wind verspreidde het vuur, waardoor een kwart van de stad in vlammen opging. Vanaf die tijd was het verplicht de hulzen met pannen te beleggen en niet meer met stro en riet. Na de brand moest men hele straten opnieuw bebouwen. Deze werden wat ruimer en strakker. Een gevelsteen met het jaartal 1555 in Huis De Baerse aan de Grote Kade 44 herinnert nog aan de stadsbrand. Aan de gaper in de gevel is nog te zien dat er een apotheker in gevestigd was. Een ander huis uit die periode staat aan de Turfkade en is bekend als het Karel V-huis. Nu is daar een restaurant gevestigd.

Achtergrond: Het titelblad van het dichtwerk 'Watervloed'.

De Westpoort in 1793, door Jan Bulthuis (1750-1801), bekend van zijn vele stads- en dorpsgezichten

Ook het Karel V huis, Turfkade 11, werd direct na de brand herbouwd

Het Karel V-huis ontleent zijn naam aan het beeldhouwde wapen van Karel V boven de ingang

Zo zag de Turfkade er in 1793 uit

Gezicht op de Zuidpoort of Ganzeport (1793). Het poortgebouw werd in 1862 gesloopt

Een restant van de Ganzepoort op het pleintje naast het museum

In 1619 werd een nieuwe Ganzepoort gebouwd. De aanvankelijk houten brug werd in 1663 vervangen door een stenen exemplaar

De Oostpoort werd in 1621 vernieuwd

In de achttiende eeuw staat er nog een pomp midden op de Grote Markt

De Koepoort, een kopergravure uit ca. 1790 door J. Bulthuis

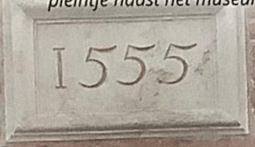

De waterpoort aan de haven in 1793

AFBRAAK VAN DE STADSPOORTEN
Behalve door de vesten was Goes ook tegen vijandelijkheden beschermd door stadspoorten. Deze zijn in de negentiende eeuw afgebroken om de stad verder uit te breiden. De plaatsen waar deze poorten hebben gestaan, zijn nu nog te herkennen aan zes plaquettes in het wegdek, die de Goese kunstenaar Ineke Otte in 1999 heeft geplaatst. Bij wat we nu kennen als 'De Steenenbrug' stond aan de zijde van de Voorstad de Zuidpoort en aan de zijde van de Ganzepoortstraat de Ganzepoort. Van die laatste poort is een steen bewaard gebleven die te zien is op het pleintje naast het museum.

Achtergrond: De gevelsteen in Huis De Baerse aan de Grote Kade 44 herinnert nog aan het jaar van de stadsbrand.

VAN MARKT- STADJE NAAR HANDELS- CENTRUM

In de middeleeuwen woonden alle Goesenaren binnen de stadsvesten. Daarbuiten was nog geen bebouwing. De winkelstraten van nu waren toen straten waar mensen woonden en werkten. Er waren kleine ambachtsbedrijfjes als stoelenmakers, mandenvlechters, hoedenmakers, tingieters, tabakskervers en bakkerijen. En er waren ook boerderijen. Kippen, koeien, varkens en geiten liepen in de straat. Bij veel huizen was een mestvaalt of beerput waar men afval in gooide. Riolering en leidingwater waren er nog niet. Verlichting gebeurde met kaarsen of een olielamp. Water haalde je uit een pomp in de stad. Op enkele plaatsen in Goes staat nog zo'n pomp. Slachtafval, waswater en ontlasting werden in de vesten gedumpt of gewoon op straat gegooid. In middeleeuwse steden stonk het altijd. De bestrating was meestal niet meer dan wat aangestampte aarde of vermalen schelpengruis. De Kreukelmarkt dankt er zijn naam aan. Sommige gebruiken bleven nog bestaan tot in de twintigste eeuw, zoals een hengstenkeuring op de Grote Markt of een Toogdag op de Beestenmarkt, waar koeien werden gekeurd. Aan het eind van de negentiende eeuw kwam er verandering.

Achtergrond:
De haven van Goes in vogelvlucht.

De Oostsingel in 1908

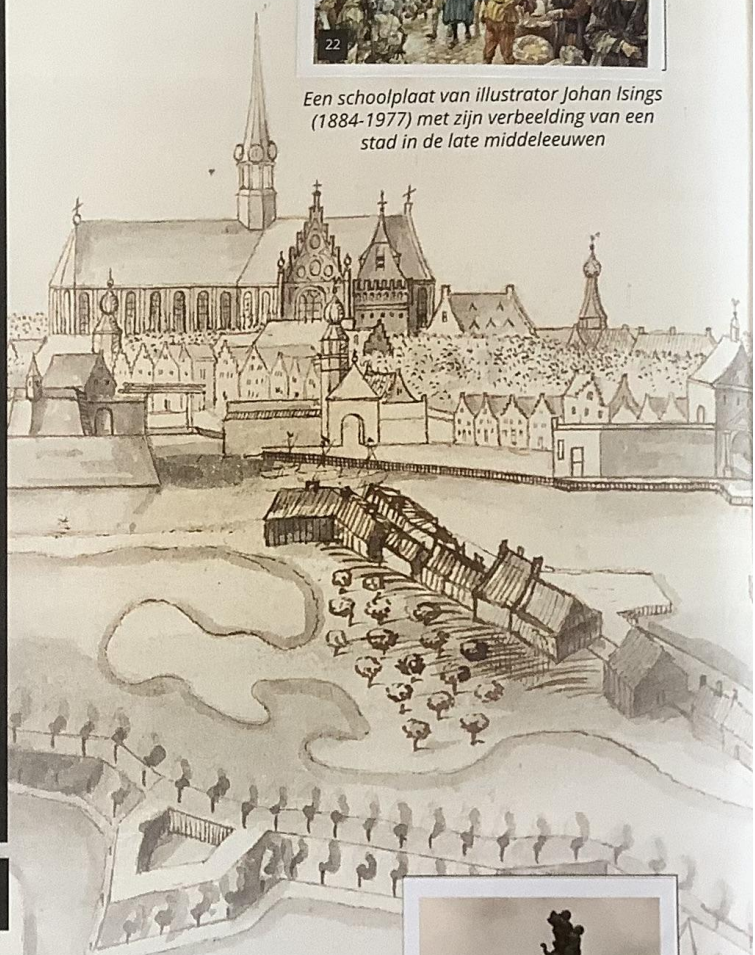
Water haalde je uit een pomp, hier de pomp in de Manhuistuin

De waterpomp op de Beestenmarkt, een rijksmonument, dateert uit 1774

Een schoolplaat van illustrator Johan Isings (1884-1977) met zijn verbeelding van een stad in de late middeleeuwen

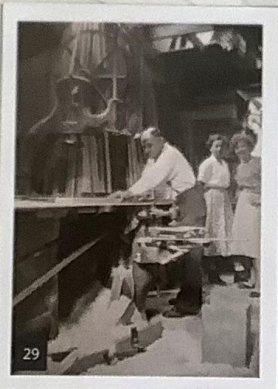
De Lange Vorststraat omstreeks 1930

Zuivelfabriek 'De Adelaar' in Eindewege

Van de in 1977 gesloten melkfabriek Hollandia bleef een deel van de schoorsteen staan

Timmerbedrijf Corstanje in 1940

Een veekeuring op de Grote Markt

De appelstroopfabriek langs de spoorlijn in Goes in 1920

GOES MARKTSTAD

'Goes Winkelstad', zo staat Goes tegenwoordig bekend. Maar dat idee is niet nieuw, al omschreef men het vroeger een beetje anders: Goes Marktstad. Al eeuwenlang is Goes het economisch centrum van Zuid-Beveland. De vele markten, genoemd naar de producten die er vroeger werden verhandeld, getuigen daar nog van. Zo kennen we naast de Grote Markt, de Beestenmarkt, de Vlasmarkt, de Kreukelmarkt en de Oude Vismarkt.

In de negentiende eeuw ging de economie achteruit, veel nering verdween. Goes werd doods, ingeslapen, maar aan het eind van die eeuw en in het begin van de twintigste eeuw begon dat te veranderen. Er kwamen weer winkeltjes bij. Bewoners van de Lange Vorststraat en de Lange Kerkstraat richtten gewoon de voorkamer in als winkeltje in kruidenierswaren, rookwaren of textiel. Er was zelfs een kolenhandelaar. Er ontstonden ook ambachtelijke bedrijfjes, zoals dat van Rinus van der Hell, die gas- en waterleidingen repareerde. Later ging hij over op de verkoop van radio's en televisies. En Corstanje had er een timmermanskwerfplaats.

MELKFABRIEKEN

Er zijn in Goes en in de omliggende dorpen verschillende melkfabrieken geweest. 's-Heer Arendskerke had in het begin van de twintigste eeuw melkfabriek De Adelaar die de activiteiten in 1917 staaakte en overdroeg aan melkfabriek De Witte in de Lange Vorststraat in Goes. Ruim tien jaar later, in 1928, kwam er in dezelfde gebouwen opnieuw een coöperatieve melkfabriek, die niet lang daarna ook weer sloot. In 1950 richtte men in Goes melkfabriek Hollandia op, die door de schaalvergroting in 1977 weer zou sluiten. Een deel van de schoorsteen met daarop de letters ANDIA is blijven staan. Het aangrenzende Hollandiaplein herinnert aan de voormalige melkfabriek.

DE GROENTEN- EN FRUITVEILING

In het begin van de twintigste eeuw bundelden land- en tuinbouwbedrijven de krachten. De producten werden voortaan via een veiling verhandeld. De in 1904 opgerichte veiling in Goes was een van de eerste in Nederland. Aanvankelijk was het bedrijf gevestigd aan de Wijngaardstraat, in het pand van de voormalige brouwerij De Gans. Een paar jaar later verhuisde de veiling naar de Stalstraat, maar het bleef behelpen in het centrum van Goes. In 1917 werd daarom nieuw gebouwd bij het station aan de Terwelstraat, nu de Wulfaertstraat. In 1961 verhuisde de Veilingvereniging Zuid-Beveland naar de andere kant van de spoorlijn, naar een nieuw gebouw aan de speciaal aangelegde Fruitlaan. Daar bleef de veiling tot 1987 toen alle Zeeuwse fruitveilingen fuseerden tot één vestiging, in Kapelle.

HET FRUITCORSO

Met het bloemencorso in Zundert als voorbeeld, werd vanaf 1955 in Goes in september een fruitcorso georganiseerd. Middenstand, veiling en fruitbedrijven werkten samen om met een optocht van met fruit versierde praalwagens de stad Goes en de fruitteelt te promoten. Op de wagens waren sprookjes, spreekwoorden, mythologische figuren of kunstwerken uitgebeeld. Boegbeeld van het corso was de 'fruitfee' die ieder jaar, samen met haar 'hofdames' werd gekozen. In de fruitweek die aan het corso vooraf ging, traden ze bij allerlei activiteiten op als ambassadrices van de fruitteelt.

De optocht, met naast de praalwagens ook reclamewagens en muziekkorpsen, vond de eerste jaren plaats in de binnenstad. Toen de wagens steeds groter werden, week men uit naar de omgeving van de Bergweg/Valckeslotlaan. Daar was meer ruimte voor de vele tienduizenden bezoekers. In 1964 werd de route verplaatst naar de omgeving van de nieuwe veiling in Goes-Zuid. Daar was wel veel ruimte, maar weinig sfeer. Omdat de financiering van het fruitcorso steeds moeilijker werd, besloot de organisatie van het corso in 1968 ermee te stoppen.

Achtergrond:

De straatnaam Ravelijn de Grenadier verwijst naar de naam van de Gortmolen die hier stond tussen 1744 en 1856.

De in 1904 opgerichte veiling zat aanvankelijk in het pand van de voormalige brouwerij De Gans

De fruitveiling aan de Stalstraat rond 1915

Fruit sorteren op de boerderij Spoorzicht van de familie Lenshoek

Vanaf 1955 werd in Goes in september een fruitcorso georganiseerd. Hier het corso in 1962

Omdat het fruitcorso te duur werd, besloot de organisatie er in 1968 mee te stoppen

SCHELDE SPORTS

Een bedrijf uit Goes met ooit wereldwijde bekendheid is de fabrikant van sporttoestellen Schelde Sports. Het bedrijf is in 1892 opgericht door A.S.J. Dekker, toen nog als piano- en orgelfabriek. Begin jaren twintig van de vorige eeuw kreeg het bedrijf een tak die zich bezighield met de productie van schoolmeubelen en gymnastiektoestellen, onder de naam De Schelde. Na de Tweede Wereldoorlog stopte de orgelbouw en maakte Schelde International alleen nog sporttoestellen, vanaf 2006 onder de naam Schelde Sports. Het bedrijf was vooral groot op het gebied van sporten als basketbal en volleybal en werd leverancier voor wereldkampioenschappen en Olympische Spelen. In 2010 is Schelde International overgenomen door de Janssen-Fritsen Group.

BAX MUSIC

Goes heeft niet alleen bekende bedrijven met een lang verleden, ook nu worden bedrijven opgericht die in korte tijd wijd en zijd bekend zijn. Bax Music is zo'n bedrijf. In 2003 richtten de gebroeders Bax - ooit begonnen als dj's - de Bax Shop op. Hun bedrijf won drie keer de FD Gazellen Award, een erkenning voor de snelst groeiende onderneming van Zeeland. Inmiddels hebben ze een uitgebreid assortiment op het gebied van muziekinstrumenten, licht, geluid, en audio/video. Vanuit het distributiecentrum in Goes worden duizenden pakketten per dag verzonden naar klanten in een groot aantal Europese landen. Bax Music heeft inmiddels meer dan vierhonderd werknemers.

BISONKIT

Een van de bekendste Goese bedrijven is Bison International, producent van vele lijmsoorten. Het bedrijf werd opgericht in 1938 door Cornelis van de Reepe, onder de naam Perfecta Supra. Van de Reepe, een groothandelaar in schoenen, ontwikkelde zijn schoenmakerslijm op basis van natuurrubber. In 1958 bracht Perfecta een synthetische lijm op de markt, met als pakkende naam Bison kit. Dit product werd een begrip. Reden om de bedrijfsnaam te veranderen in Bison International. Later volgden een houtlijm, montagekit en dubbelzijdige lijmstrips. Het bedrijf deed ook overnames en zo kwamen de merken Gluton en later Velpon in handen van Bison International. In 1996 werd Bison zelf overgenomen door de Italiaanse Bolton Group.

MOLENS

Een opvallend gebouw in veel dorpen en steden was de molen. Tegenwoordig zijn ze nog vooral mooi, maar vroeger waren ze van groot economisch belang. Ze werden gebruikt voor het malen van graan, om oliehoudende zaden te verwerken of voor het malen van cacaobonen om chocolade te maken. Er waren ook houtzaagmolens, om balken en planken te zagen voor scheeps- en woningbouw. De aandrijving gebeurde door wind, water of paardenkracht. Hoeveel molens er ooit in Goes waren, is niet bekend, maar het moeten er tientallen zijn geweest. De meeste zijn verdwenen. In de gemeente Goes zijn nog vijf molens geheel of gedeeltelijk bewaard gebleven: in Goes, 's-Heer Arendskerke (Eindewege), Kloetinge, Oud-Sabbinge en Wolphaartsdijk.

Bax Music won drie keer de FD Gazellen Award

De basis van Bison is een zelfgemaakte schoenmakerslijm

Orgelfabriek Dekker aan de Turfkade produceerde later gymnastiektoestellen

Molen De Vijf Gebroeders aan de Molendijk, de latere Mattheus Smallegangesbuurt, is in 1896 gesloopt

Houtzaagmolen De Eendracht aan de Zaagmolenstraat

Molen De Hoop in Wolphaartsdijk werd in 1894 verhoogd, na een conflict over windrechten

MEEKRAPINDUSTRIE

In de veertiende en vijftiende eeuw werd in Goes veel wol verwerkt tot stoffen, het zogenaamde laken. Een industrie die daarmee samenhang, was de productie van rode verfstof uit de wortels van meekrap, een gewas dat in heel Zeeland op kleigrond werd geteeld. De wortels van de planten werden gedroogd en verwerkt in 'meestoven'. In de meeste dorpen rondom Goes en ook in de stad hebben meestoven gestaan. Veel zijn er verdwenen, enkele bestaan nog. Een naam als Stooftplein herinnert aan de meestoof die daar ooit heeft gestaan.

Meestoof 'De Zon' stond aan de haven te Goes, ongeveer waar nu Praxis is gevestigd. Vooraan bevond zich de droogtoren met de karakteristieke uitbouw waarin zich de 'eest', de droogoven, bevond. Deze meestoof was in bedrijf van 1595 tot 1913. In 1964 werd het gebouw afgebroken voor de aanleg van de jachthaven. Een maquette van deze meestoof is te vinden in het Openluchtmuseum te Arnhem. In de Museumtuin in Goes staan plaquettes van meestoven, zoals de Meestoof Holland in Wilhelminadorp. In datzelfde Wilhelminadorp kreeg de meestoof Zeeland aan de Oosthavendijk een woonfunctie.

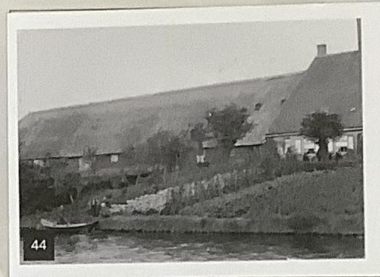
HOUTLOODSEN

In de negentiende eeuw vestigde de houtindustrie zich in Goes. Rond 1840 is een houten schuur aan de westzijde van de Albert Joachimikade in gebruik als touwslagerij. Tussen 1853 en 1861 wordt de touwslagerij met pakhuis als houtloodsen in gebruik genomen. In de periode 1890-1900 wordt de houtloodsen uitgebreid en bouwt men aan de oostzijde woningen en schuren bij. Deze houtschuren zijn een goed voorbeeld van de schaalvergroting in handel en nijverheid vanaf de negentiende eeuw. Eind jaren tachtig van de twintigste eeuw zijn de houtloodsen gerestaureerd en verbouwd tot woningen.

In 1877 begon rijtuigenmaker Simon van der Peijl in het Bekhof, net buiten de stadspoort, de houtfabriek La Vitesse. Zijn boomstammen lagen te 'verwateren' in de Westvest. Deze houtindustrie bestaat niet meer. Op de plaats van de houtfabriek staat nu het appartementencomplex De Stadspoort.

Meestoof De Zon was in bedrijf van 1595 tot 1913

Meestoof De Zon, gezien vanaf het kanaal

Eind jaren tachtig zijn de houtloodsen gerestaureerd en verbouwd tot woningen

Boomstammen in de Westsingel van La Vitesse in 1904

De Koninklijke Maatschap de Wilhelminapolder is het grootste particuliere landbouwbedrijf van Nederland

WILHELMINAPOLDER

De Wilhelminapolder ontstond in 1809, na de inpoldering van de schorren ten noorden van Goes door een groep Rotterdamse ondernemers. Voor de exploitatie van het landbouwbedrijf in de polder werd een maatschap opgericht die in de begintijd 24 aandeelhouders had en inmiddels ongeveer 400. Met 1.900 hectare is de Koninklijke Maatschap de Wilhelminapolder het grootste particuliere landbouwbedrijf van Nederland.

Een groot deel van het land wordt gebruikt voor de teelt van graan, suikerbieten, aardappelen, uien en luzerne. Een klein deel bestaat uit weiland en natuurgebied. Verder bezit de Maatschap 167 hectare mosselpercelen. In de polder staan zes boerderijen waar vroeger de bedrijfsboeren woonden die ieder ongeveer een zesde deel van de polder beheerden. Er waren ook twee meestoven, de Holland en de Zeeland, voor de verwerking van meekrap. De gebouwen staan er nog steeds, maar hebben nu een andere functie.

BOERDERIJEN

Nog maar enkele tientallen jaren geleden stonden de boerderijen bijna tot in het stadscentrum van Goes. Oudere inwoners kunnen zich die boerderijen aan de Piet Heinstraat, de Westsingel, de Oostsingel en de 's-Heer Hendrikskinderenstraat nog wel herinneren. Waar nu woonwijken zijn, zoals de Goese Polder, het Oostmolenpark en Ouverture, waren nog niet zo lang geleden boomgaarden en landbouwgronden. Goese-Zuid was ooit een poelgebied met hollebolle weiltes. Boerderijen met namen als Karnemelksput, Krukelhof, Klein Frankrijk, Klein Batavia en Goesche Polder leven nog voort in namen van wijken en straten.

Achtergrond:

De Oosterschenge is een kreekrest van de zeearm die het eiland Wolphaartsdijk scheidde van de rest van Zuid-Beveland

Strobalen maken met de stoommachine in de Wilhelminapolder in 1900

Boerderij Goenje in de Wilhelminapolder, hier in 1912, ontleent zijn naam aan het drooggelegde schor Goenje

Boerderij De Goesche Polder is inmiddels ingeklemd geraakt tussen de Robert Schumanlaan en het Geldloozehof

Het woonhuis van boerderij Klein Frankrijk uit 1850 is een rijksmonument. In 2009 brandde de schuur helaas af

Op de plaats van Uithof Monsterhoek werd in de zeventiende eeuw boerderij de Monnikenhof gebouwd in Kattendijke, hier in 1930

De boerderij van de familie Meulenberg in Kloetinge

SPORTIEF GOES

In het oude Griekenland werd al aan sport gedaan. De Olympische spelen vinden daar hun oorsprong. Je kunt ook denken aan de riddertoernooien in de middeleeuwen. De meeste sport was vrijblijvend van aard. Voor het gewone volk werden vaak wedstrijden georganiseerd tijdens de jaarlijkse kermis of ter ere van een feestdag. Dikwijls organiseerden caféhouders – of zoals we toen zeiden: herbergiers en kasteleins – de wedstrijden. De bezoekers die hierop afkwamen, zorgden voor extra omzet. Sporten werden gezien als volksvermaak. Daarnaast was er een soort 'nationaal vermaak'. Zo waren tot aan het begin van de negentiende eeuw sporten als harddraverij met paarden, schaatsen, zeilen en roeien al populair. In de negentiende eeuw was de kolf sport populair. Alleen in Amsterdam al waren er meer dan tweehonderd banen. En ook Goes kreeg in 1866 een kolfvereniging in de herberg 'De Prins van Oranje'.

In de tweede helft van de negentiende eeuw begon men op de Engelse kostscholen aan sport te doen. Sport werd een vermaak voor de gegoede burgerij. En vanaf 1875 ging men ook in Nederland sport zien als een waardevolle vrijetijdsbesteding voor een gezond lichaam. In 1896 was er in Goes al een tennisvereniging, die Sla Raak heette. De tennisvelden lagen achter boerderij Klein Frankrijk, ongeveer ter hoogte van het huidige Calvijncollege.

Lange tijd werd sport beschouwd als luxe. Het zou tot 1932 duren voordat de gemeenteraad van Goes akkoord ging met de aanleg van een sportveld. Er was in die jaren sprake van een wereldwijde economische crisis en veel werkloosheid. In het overwegend agrarische Zeeland probeerden gemeentebestuurders werkloze landarbeiders in de winter aan het werk te houden door, met steun van de rijksoverheid, werkverschaffingsprojecten op te zetten. Vele plantsoenen en bossen kwamen zo tot stand. Ook een sportveld aan de Westhavendijk in Goes werd op deze wijze aangelegd. Burgemeester G.A. Hajenius was in Goes de stuwende kracht. Vandaag de dag heeft Goes vele sportvoorzieningen en een sportopleiding.

Op een kolfbaan bepaalt het vak waar de bal terecht komt de score. Hier de Goese kolfvereniging rond 1920

In 1967 werd sportveld Westhavendijk verder uitgebreid

Burgemeester Hajenius (1869-1949), met wandelstok, was de stuwende kracht achter de aanleg van een sportveld aan de Westhavendijk

René van der Gijp en Pim Doesburg oefenen met de Zeeuwse jeugd tijdens een voetbalkamp op sportpark Het Schenge

Sportpark Het Schenge is de thuisbasis van VV Goes en SSV'65

Onderdeel van het Omnium is een zwembadcomplex met wildwaterbaan

Zwemmen aan het Goese Sas in 1935

Olympisch kampioene Zus Braun kwam trainen bij het Goese Sas

Het Ganzebad bij het Goese Sas in 1965

De 'Ganzetrek', de jaarlijkse zwemwedstrijd in het kanaal Goes - Goese Sas

ZWEMMEN

We kunnen het ons nu bijna niet voorstellen in een tijd van zwembaden met superglijbanen en verwarmd water. Maar er was een tijd dat je gewoon in een kanaal tussen de scheepvaart zwemles kreeg. In Goes kreeg je tot 1965 van april tot oktober zwemles in het Ganzebad aan het Goese Sas. Dat was helemaal geen zwembad, maar een afgebakend stukje water. In 1934 was er al eens voorgesteld om als werkverschaffingsproject een zwembad te bouwen in de Goese Polder. Dat ging niet door en men bleef zwemmen bij het Goese Sas. Aan de westkant bij de huizen was met drijflijnen een gedeelte afgescheiden. Dat was het 'pierenbad' voor de beginnelingen. Een zwemjuf gaf les aan kleine kinderen onder toezicht van hun ouders. In het voorjaar een koude bezigheid in het Oosterscheldewater. Aan de andere kant van het kanaal waren badhokjes en een zonneweide. Daar konden de wat meer geoefende zwemmers van een aanlegsteiger springen. En de lefgozers doken van de sluisdeuren. In 1930 kwam zelfs Olympisch zwemkampioene Marie (Zus) Braun (1911-1982) naar het Goese Sas om te trainen.

In 1965 kwam er een openluchtzwembad met daarnaast een sporthal in het recreatiegebied De Hollandsche Hoeve. De zwemschool bij het Goese Sas 'ging dicht'. Op 10 juni 1983 werd de sporthal door brand verwoest. Het naastgelegen zwembad was inmiddels aan vervanging toe. Onder het motto 'In de brand, uit de brand' werd er een nieuw sportcomplex gebouwd. Als Sportpunt Zeeland zou het later ook onderdak bieden aan de nieuwe sportopleiding van het CIOS. Nu is dit sport- en onderwijscomplex bekend onder de naam Omium.

Achtergrond:
In 1983 brandt de sporthal af.

CIOS studenten trainen in De Hollandsche Hoeve

VOETBAL

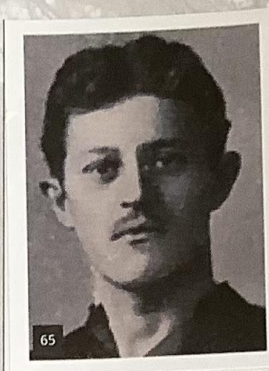
Tegenwoordig is voetbal volkssport nummer één. Wanneer mensen voor het eerst zijn gaan voetballen, weten we niet precies. Het moet ergens in de negentiende eeuw zijn geweest. Maar er zijn ook bronnen die beweren dat er in de derde eeuw in China een vorm van voetbal werd gespeeld. En in de middeleeuwen speelde men in Engeland, de bakermat van deze sport, al een soort voetbal met een opgeblazen varkensblaas. In 1863 werd hier de eerste voetbalbond opgericht.

De eerste Zeeuwse voetbalinternational was Toine van Renterghem (1885-1967), afkomstig uit Goes. In 1895, toen Toine tien was, werd in Goes een voetbalclub opgericht. Eerst onder de naam Zeelandia, maar al snel onder de naam GVV (Goesche Voetbal Vereniging) en nu bekend onder de naam VV GOES, afkorting van Gezamenlijk Opwaarts Eendrachtig Sterk. Het is de oudste voetbalclub van Zeeland. Het 'thuisveld' is Sportpark Het Schenge. De bekendste speler is Frans de Munck (1922-2010). Hij was doelverdediger en speelde van 1949 tot 1960 31 keer in het Nederlands elftal. Vanwege zijn zwarte haar en zwarte kleding werd hij de 'zwarte panter' genoemd.

Een andere bekende voetbalclub is v.v. Kloetinge. Op 18 november 1931 richtte dominee J.A. Raams deze christelijke voetbalclub op, aanvankelijk onder de naam Unitas. Al snel ging men over op de huidige naam. Sinds 1952 speelt Kloetinge op het Wesseloopark in Kloetinge.

Achtergrond:

Atletiekvereniging AV56 organiseert ieder jaar de Wallenloop over de stadswallen.

Toine van Renterghem speelde tussen 1906 en 1907 drie wedstrijden voor het Nederlands elftal

Keeper Frans de Munck had als bijnaam 'de zwarte panter'

Frans de Munck keepte in maart 1953 de 'watersnoodwedstrijd' tussen het Nederlands elftal en Frankrijk om geld in te zamelen voor de slachtoffers

Het meidenteam MO15-1 van v.v. Kloetinge in 2020

Sponsortoernooi WV 's-Heer Arendskerke in 2015

Korfbalvereniging Togo startte in 1933 met twintig leden

De in 1990 aangelegde Atletiekbaan van AV56 is in 2019 vernieuwd

De fietsvierdaagse vanuit Goes trekt jaarlijks vele honderden deelnemers

In 2015 kwam de Tour de France door Goes

SPORTEVENEMENTEN EN BEKENE SPORTERS

Na 1970 werd sportpark Het Schenge uitgebreid met tennisbanen, een rugbyveld, een korfbalveld, hockeyvelden en een atletiekbaan, waarmee het de thuisbasis is geworden van heel wat sportverenigingen. En er is in Goes meer te doen op het gebied van sport. Zo zijn er verschillende fitnesscentra en beschikken veel woonwijken en dorpen over al dan niet bestrate sportterreintjes. In 's-Heer Hendrikskinderen zit de korfbalvereniging Tjoba die in Zeeland op het hoogste niveau speelt. De toenemende belangstelling voor sport betekende ook meer animo voor deelname aan sportevenementen. In het kanaal van Goes naar het Goese Sas hebben we de jaarlijkse zwemwedstrijd De Ganzetrek. Atletiekvereniging AV56 organiseert ieder jaar de Wallenloop over de historische stadswallen. Er wordt gewandeld met de avondvierdaagse en er is de jaarlijkse Zeeuwse Rijwielen- en Toervierdaagse.

Goes heeft meer bekende sporters onder haar inwoners gehad. Jo de Roo (1937) was in 1964 en 1965 Nederlands kampioen wielrennen en reed in die periode diverse grote wielerrondes, zoals de Tour de France. Na zijn sportcarrière begon hij in de Lange Vorststraat in Goes een winkel in huishoudelijke artikelen. Een bekende sportvrouw was wielrenner Keetie van Oosten-Hage (1949). In de jaren 1960-1970 was zij maar liefst twintig keer Nederlands kampioen in verschillende disciplines en tweemaal wereldkampioen. De jaarlijks prijs voor beste vrouwelijke wielrenner is naar haar genoemd. Ze vestigde zich na haar sportcarrière in Goes en werd lerares. Deze twee kampioenen hebben hun namen verbonden aan fietsroutes door het Zeeuwse land: de Jo de Roo route en de Keetie van Oosten-Hage route.

Jo de Roo won in 1962 Bordeaux-Parijs, de Ronde van Lombardije en Parijs-Tours

Keetie van Oosten-Hage was in de jaren 1960-1970 twintig keer Nederlands kampioen en tweemaal wereldkampioen

CULTUUR EN VERMAAK

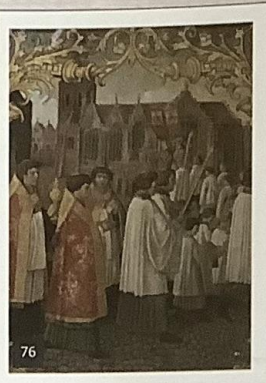
Tussen 1400 en 1572 telt Goes steeds een kleine 3000 inwoners. De helft daarvan bestaat uit ongeschoolde loonarbeiders, die 12 tot 15 uur per dag moeten werken voor een povere beloning. De mensen worden in die jaren gemiddeld niet ouder dan half de veertig. Grote gezinnen wonen in kleine, vaak houten huizen met één of twee kamers en een vuurplek. Volle bak dus en zeker niet alle dagen feest. Een groot deel van het leven speelt zich noodgedwongen af op straat.

En op straat, op de markt en zeker tijdens de jaarmarkt in augustus is altijd wel wat te beleven. Dan is er acht dagen lang volop vertier, waarbij we kunnen denken aan optredens van narren, dansers, verhalenvertellers en zwaardvechters. Tijdens de jaarmarkt worden er wagenspelen opgevoerd. Dat gebeurt vanaf stilstaande karren die door de stad worden getrokken en op vaste plaatsen halt houden. In de late middeleeuwen is drinken al een belangrijke vorm van ontspanning. Bier voor de armen en voor de rijken naast bier ook wel wijn.

Goes heeft in die tijd, zoals elke middeleeuwse stad, verenigingen in de vorm van gilden, waarin de ambachtslieden zijn georganiseerd, bijvoorbeeld de vleeshouwers, de bierdragers en de kleermakers. En er zijn schutterijen waarvan de leden schieten met een hand- of een voetboog of met een primitief geweer. Verenigingen die zich met toneel en dichtkunst bezighouden en die meestal ook de feesten van de schuttersgilden verzorgen, noemt men rederijkerskamers.

In heel Zeeland zijn rederijkers te vinden die met enige regelmaat ook in andere steden en dorpen optreden. Goes telt in de zestiende eeuw diverse gezelschappen. Alle rederijkerskamers hebben een wapenschild of blazoens met een spreuk. De naam van de Goese rederijkerskamer 'De Nardusbloem' verwijst bijvoorbeeld naar de Nardusolie van Maria Magdalena, de patroonheilige van de Maria Magdalenakerk. Aangenomen wordt dat het schilderij van de drie Maria's bij het lege graf van Jezus, dat ooit in deze kerk hing, is gemaakt in opdracht van deze rederijkerskamer. Onder het drieliuk is een gebed te lezen voor de ziel van de rijke burger Matthijs van der Straten, gildebroeder van de Nardusbloem, ter ere van wie dit schilderij is gemaakt.

Hoogtijdagen voor de reformatie zijn de vele katholieke feestdagen die gepaard gaan met processies. De belangrijkste processie is Sacramentsdag in juni, op de tweede donderdag na Pinksteren. Bij deze processie loopt heel de bevolking door de stad met daarbij belangrijke rollen voor de priesters, het stadsbestuur en de (schutters)gilden. Op de verschillende wagens worden Bijbelse scènes uitgebeeld.

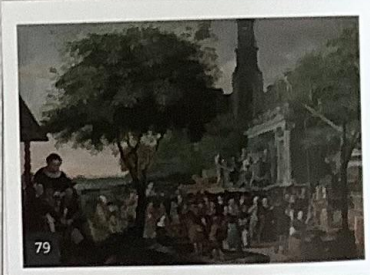
In een processie worden vaak relikven rondgedragen. Hier afgebeeld een Amsterdams processievaandel

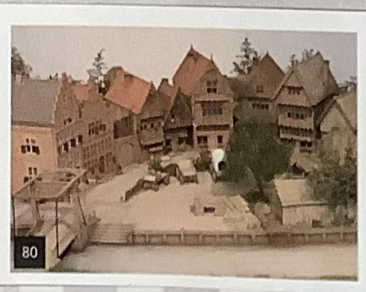
De rederijkerskamer 'De Nardusbloem' had in de Magdalenakerk een eigen kapel

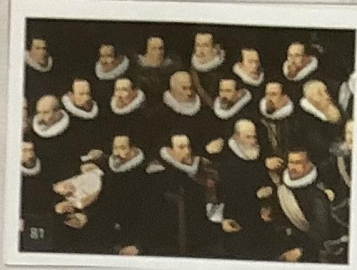
Bij burgemeester Hieronymus van der Straten hing ooit het schilderij *De Visitatie* van Rembrandt aan de muur

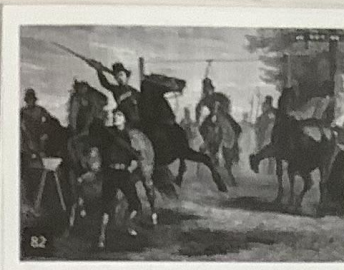
Tijdens de jaarmarkt wordt er altijd wel een toneelstuk opgevoerd zoals op dit schilderij van M. Naiveu

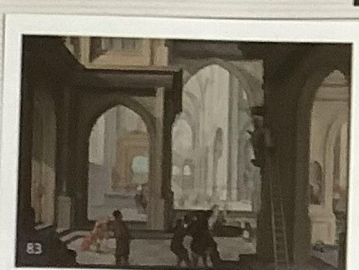
Midholst, een fictief middeleeuwse stadje (zie ook Midholst.com)

De leden van het Sint Jorisgilde, overduidelijk lieden die het in Goes voor het zeggen hebben

Na de reformatie bepalen de Staten van Zeeland dat het afgelopen moet zijn met dansen, kaarten, dobbelen en ringsteken

Dick van Delen (1604-1671) schilderde vijftig jaar na dato een impressie van de beeldenstorm

Het middenpaneel van een drieliuk met daarop de drie Maria's bij het graf van Jezus. Dit schilderij hing ooit in de Grote Kerk en zal zijn gemaakt in opdracht van rederijderskamer 'De Nardusbloem'

Aan het eind van de zeventiende eeuw wijken tienduizenden protestantse Fransen (hugenoten) uit naar de Nederlanden. Hier een schilderij van Jan Antoon Neuhuis (1832-1891)

De Grote Kerk wordt in Gotische stijl teruggebouwd en krijgt een uniek orgel met aan de bovenzijde een zogenaamde Turkse hoed

Achtergrond:

Gezicht op het Schuttershof in Goes, eind zeventiende eeuw.

Tijdens de Beeldenstorm in 1566, als grote delen van de Nederlanden overgaan op het protestantse geloof, worden in veel steden in de kerken religieuze beelden stuk geslagen en schilderijen vernietigd. Goes blijft nog een poosje Spaansgezind en dus katholiek, waardoor de kerk gespaard blijft. In 1578 nemen de protestanten de kerk alsnog in bezit. Een aantal kunstwerken is dan al verwijderd, waaronder het eerder genoemde schilderij met de drie Maria's. En de kerk krijgt nog meer te verduren. Veertig jaar later maakt een loodgieter een noodlottige fout, waardoor een groot deel van de kerk afbrandt. De kerk wordt in Gotische stijl teruggebouwd en krijgt naderhand een uniek orgel met aan de bovenzijde een zogenaamde Turkse hoed.

De overgang naar het calvinisme heeft grote gevolgen voor het dagelijks leven in Goes. De tijd van de processies met al zijn gezelligheid is voorbij. De predikanten verkondigen vanaf de kansel dat het uit moet zijn met de uitvoeringen van toneelstukken. De Staten van Zeeland keren zich tegen 'vrye' markten en kermissen. Het moet afgelopen zijn met dansen, kaarten, dobbelen en ringsteken. Ondanks alle verboden blijven de rederijders hun toneelstukken opvoeren. Omdat buitenoptredens vanaf de kansel worden verboden, gaan ze naar binnen. De schuttersverenigingen veranderen geleidelijk in gezelligheidsverenigingen voor de lokale elite. Een aantal deelnemers daarvan is terug te zien op de reusachtige schuttersstukken in het Historisch Museum De Bevelanden, waarop de welgestelde leden van de schutterij zich hebben laten vereeuwigen. Overduidelijk lieden die het in Goes voor het zeggen hebben.

Tijdens de Tachtigjarige Oorlog verovert de Spaanse veldheer Parma tussen 1580 en 1586 de Vlaamse steden die zijn overgegaan op het calvinisme. De verliezers mogen kiezen: weer katholiek worden of vertrekken. Vele duizenden Vlamingen trekken naar het calvinistische Zeeland waar ze met open armen worden ontvangen. Onder deze immigranten zijn relatief veel schilders, drukkers en wetenschappers, waarmee het culturele leven in Zeeland en dus ook in Goes ingrijpend verandert. Na 1685 gebeurt er iets vergelijkbaars in Frankrijk. Duizenden Fransen (hugenoten) wijken uit naar de Nederlanden en kiezen vaak voor Zeeland. Dit is nog altijd herkenbaar in de vele Franse achternamen in Zeeland.

GEDOE OM DE KERMIS

Rond 1800 telt het marktstadje Goes ca. 3.700 inwoners. En dan komt er wat groei. In 1875 is Goes een plaatsje met bijna 7.000 inwoners waar de meeste mensen elkaar nog altijd kennen: Een slaperig stadje, waar op gezette tijden wat te beleven valt. De jaarmarkt, tevens kermis, is al sinds de late middeleeuwen onbetwist het jaarlijkse hoogtepunt van vertier. Echter, het protestante volksdeel van Goes wil van de kermis af. De liberale meerderheid ziet dat toch anders. De liberalen zijn van mening dat de kermis moet blijven omdat dit evenement voor de vele 'minbedeelden' die Goes telde de enige uitspatting is die zij zich kunnen veroorloven.

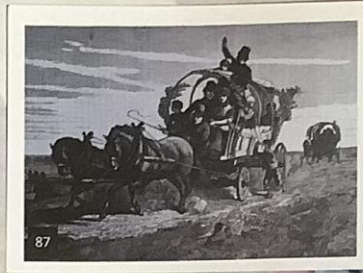
De kermis, ook in die tijd al in augustus, is een belangrijke ontmoetingsplaats voor de jongeren die dan een vrijer zoeken om mee rond te gaan. Over drie pleinen verspreid is er van alles te doen. Allereerst is er bijzondere handelswaar op kramen. Natuurlijk zijn er draaimolens voor de kinderen. In tenten worden rariteiten tentoongesteld, zoals uitzonderlijk dikke, dunne of kleine mensen of onbekende exotische dieren. Vaste attracties zijn geschilderde panorama's met aardrijkskundige taferelen, soms ook inspelend op de actualiteit, zoals de oorlog in Atjeh (Nederlands-Indië). Verder schiettenten, balgooien en waarzeggers. 's Avonds is er bal in alle cafés.

De Goese afdeling van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen is jarenlang bezig met een tot mislukken gedoemd 'beschavingsoffensief' tegen 'het volksvermaak' met juist die kermis als belangrijkste doelwit. "De kermis toch is walgeelijk tot in den uitersten graad, met haar stinkende tenten, met apen en honden en katten met haar onbeschaamde bedelaars, liedjeszangers, krijschende straatmuziek en onuitstaanbare draaiorgels (...)." De elite van Goes zoekt alternatieven om 'het volk' te ontwikkelen en te vermaken. Zo ontstaat er een volkszangschool voor de armen, een volksleesbibliotheek en zijn er gymlessen voor minvermogenden. Maar de kermis blijft.

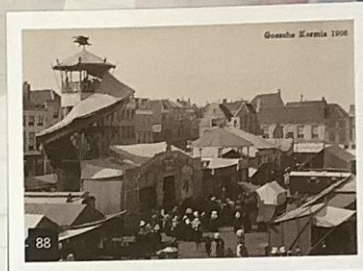
En er gebeurt meer. Naast 't Nut wordt in 1867 de Vereniging Volksvermaken opgericht. Nieuw opgerichte rederijkerskamers bevorderen het amateurtoneel. In 1876 komt er met het Schuttershof een heus sociëteitsgebouw waar bijna honderd jaar lang talloze toneelstukken worden opgevoerd en concerten zijn te beluisteren.

Achtergrond:

De Italiaanse kunstenaar Edoardo Trionfera legt de laatste hand aan zijn mural in de Bessestraat.

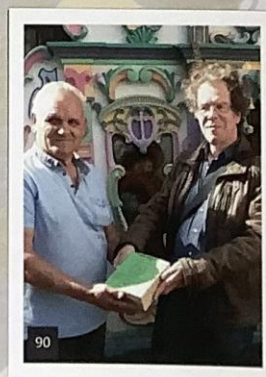
In de negentiende eeuw zochten jongeren een vrijer om mee rond de kermis te gaan

De 'Goese' kermis in 1906 op de Grote Markt, met glijbaan

Jan Haak schilderde in 1860 een dansles in Slot Oostende met daarop een stelletje dat durft te zoenen in het openbaar

De Goese componist/arrangeur Tom Meijer heeft van de muziek van alle Goese zomerspektakels een compilatie voor draaiorgel gemaakt

Op de hoek van de Bierkade is een nostalgisch beeld van de haven te vinden, een project van Barre Verkerke en Marty Kooman

De Goese kunstenaar Reynier de Muynck (rechts) helpt bij het ophangen van zijn schilderij van Jacoba van Beieren in Slot Oostende

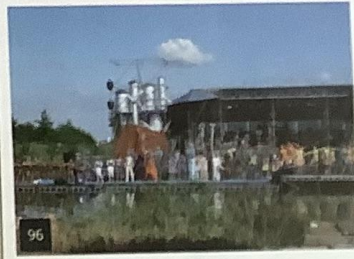
In het Schuttershof traden in de jaren '60 groepen op als The Golden Earrings en Peter (Koelewijn) and his Rockets

Willem V, met zijn 4-jarige dochter Jacoba van Beieren aan zijn zijde, verleent aan Goes stadsrechten bij de viering van 600 jaar stadsrechten in 2005

De muzikanten van Racoon vereeuwigen hun 'thuisbasis' Goes in het nummer My Town

Hoogtepunt tijdens het Goes-Afrikajaar in 2009 is de opvoering van het spektakel Ubuntu in het Goese Meer

EEN NIEUWE GEMEENTE

Als Kloetinge, Wolphaartsdijk, 's-Heer Arendskerke, Kattendijke en Goes in 1970 samengaan, telt de gemeente opeens 26.000 inwoners. En als de nieuwe gemeente in de nieuwe eeuw doorgroeit tot ruim 38.000, wordt Goes nog meer het centrum voor cultuur en vermaak voor heel de regio De Bevelanden.

Het Schuttershof, eeuwenlang een begrip in het Goese uitgaansleven, met in de jaren '60 optredens van groepen als de – dan nog – Golden Earrings en Peter (Koelewijn) en z'n Rockets, wordt in 1972 gesloopt. Jongerencentrum 't Beest aan de Beestenmarkt ondergaat een eerste metamorfose tot lokale poptempel, zeg maar het Paradiso van Goes. Al snel komt er een filmzaal bij.

Als de Grote Markt in 2000 – eindelijk – parkeerplaats af is, ligt aan de voet van het monumentale stadhuis opeens een kant en klaar uitgaansplein met ruimte voor gezellige terrassen, een uitgelezen plek voor concerten en uitvoeringen. In 2005 is hier een waar volksfeest ter gelegenheid van de viering van 600 jaar stadsrechten. Na die eerste keer is er elke vier jaar een festival met als klapper een speciaal voor Goes geschreven en gecomponeerd buitenspektakel waarin – uniek voor Zeeland – bijna alle culturele amateurverenigingen samenwerken.

De roemruchte, maar verouderde schouwburg de Prins van Oranje maakt plaats voor theater de Mythe aan het Bleekveld, een bijzondere combinatie van een moderne theaterzaal met als foyer de verbouwde voormalige ambachtsschool. In 2021 opent aan het Bleekveld de vernieuwde Goese bibliotheek, waarmee het cultuurplein een feit is.

Vroeger hadden alle steden één of meer brouwerijen. De Goese Bierkade herinnert nog aan die oude tijden. Met de verbouwing van Slot Oostende tot bierbrouwerij herleeft het bierbrouwen en wordt een monument, dat op instorten stond, in oude luister hersteld. Er wordt weer gegeten en gedronken in de voormalige ridderzaal waarin de herinnering aan de bekendste 'bewoonster' van het slot – Jacoba van Beieren – in ere wordt gehouden door twee monumentale schilderijen van de hand van de Goese kunstenaar Reynier de Muynck (1952-2017). Een andere ontwikkeling in deze periode is dat de schilderkunst in Goes naar buiten gaat, in de vorm van grote muurschilderingen op gebouwen en huizen.

VAN BOEREN- KAR TOT INTERCITY

OVER WATER

In een waterrijke provincie als Zeeland, die eeuwenlang bestond uit eilanden en eilandjes, vond veel vervoer plaats over het water. Vroeger waren er dan ook talloze veerdiensten. Zuid-Beveland, zoals we het nu kennen, is samengesteld uit Zuid-Beveland, Wolphaartsdijk, Borssele en andere eilanden. Borssele is op zijn beurt weer ontstaan uit de eilanden West- en Oost-Borssele en West- en Oost-Baarland. De mogelijkheid om te varen was bijna altijd afhankelijk van het getij, vooral bij wat grotere afstanden, wanneer er werd gezeild. Over korte afstanden werden ook wel roeiboten gebruikt. De waterstand was, behalve voor het varen zelf, ook van betekenis voor het aan boord komen en het aan wal gaan. Bij laagwater moest men eerst door de slikken lopen om de veerboot te bereiken.

Goes beschikte over een belangrijke haven van waaruit schepen volgeladen met handelswaar naar verschillende plaatsen binnen en buiten de provincie vertrokken. Maar ook omliggende dorpen als Kattendijke, 's-Heer Arendskerke en Wolphaartsdijk beschikten over haventjes, geschikt voor de aan- en afvoer van landbouwproducten. Met de aanleg van dammen en dijken, de aansluiting en het droogvallen verminderde het vervoer over water. Het grote aantal veren dat de provincie ooit kende, is sterk teruggelopen. Waar eens veel verkeer over water plaatsvond, zijn nu, dankzij de aanleg van bruggen, wegen en een tunnel nog slechts enkele (fiets)veren in gebruik.

Het veerhuis in Wolphaartsdijk voor de veerdienst naar Kortgene

De Oude Rijksweg bij 's-Heer Arendskerke in 1905

De Oude Rijksweg is in 1910 dé verkeersader van Midden-Zeeland

De Dam heet in 1920 nog Boudewijn de Wittestraat

De Stationsweg, hier in 1930, werd later omgedoopt in Frans den Hollanderlaan

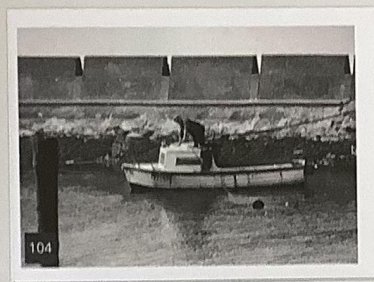

Het voetveer Katseveer-Kats werd opgeheven bij de opening van de Zandkreekdam in 1960

De brug bij Wilhelminadorp in het begin van de twintigste eeuw

Kattendijke had een haventje voor de aan- en afvoer van landbouwproducten

Een rijtoer met de auto in de tijd dat klederdracht nog heel gewoon was

De Stenenbrug werd in 1991 autovrij

OVER LAND

Vervoer over land was in het verleden altijd moeilijk. Terwijl de waterwegen gehinderd werden door perioden van droogte en vorst, betekenden voor de landwegen vooral regen en dool slechte condities. Er was in feite maar één soort weg die alle weersomstandigheden kon trotseren, de straatweg, en die was tot ver in de negentiende eeuw schaars. Lange tijd waren paard en koets de meest gebruikte en snelste transportmiddelen. De wegen en paden waren niet alleen moeilijk begaanbaar, maar liepen vaak ook uiterst grillig. Van een doorgaande weg was geen sprake. Iemand die bijvoorbeeld vanuit Tholen naar Goes wilde, moest vanuit Gorishoek met de boot oversteken naar Yerseke, om van daaruit over drassige en kronkelige wegen, die grotendeels de dijken van de verschillende polders volgden, in Goes te komen. Slechts de verbindingen tussen Kapelle, Goes en 's-Heer Arendskerke waren al sinds de zeventiende eeuw verhard. Pas vanaf de negentiende eeuw, toen de eilanden Walcheren en Zuid-Beveland door de Sloedam en de Kreekrakdam met elkaar en met Brabant waren verbonden, groeiden de wegen in Midden-Zeeland uit tot een samenhangend wegennet. Centraal hierin stond de Rijksweg 58, die tot de aanleg van de huidige A58 de verbinding vormde tussen Bergen op Zoom en Vlissingen.

Achtergrond: Historisch Goes, gezien vanuit de haven.

Na 1920 werd Nederland steeds meer een echt fietsland, met regelgeving en fietsroutes

VERVOER OVER LAND

Voor vervoer over land waren er verschillende mogelijkheden. De kar, in de meeste gevallen getrokken door een paard, werd ongetwijfeld het meest gebruikt. Maar voor veel kleinere vrachten werden, tot het verbod in 1911, ook trekhonden ingezet. De spoorlijn naar Zeeland kwam in de jaren 1868-1872 tot stand. De trein verbond de stad Goes met steden ver buiten de provincie. Er werd echter geen massaal gebruik van gemaakt. De treinkaartjes waren duur. Bovendien reisde men weinig. Het werk was tenslotte om de hoek en de familieleden woonden meestal in de buurt. Ook van de fiets, die vanaf 1900 te koop was, werd aanvankelijk slechts spaarzaam gebruik gemaakt. De aanschaf was kostbaar en degenen die zich een rijwiel konden veroorloven, gebruikten deze voornamelijk voor recreatieve doeleinden. Dit gold niet voor de auto, de bus of de vrachtauto die in de loop van de twintigste eeuw uitgroeiden tot de belangrijkste transportmiddelen, zowel voor het dagelijks werk als voor de recreatie.

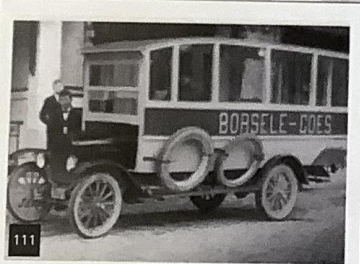
Paard en wagen verdween in de jaren zestig uit het straatbeeld

Voor 'kleine' vrachten werden tot 1911 ook trekhonden ingezet

De stadshaven was in 1900 nog van belang voor de beroepsvaart

De in 1923 opgerichte AMZ begon een lijndienst tussen Borsele en Goes

In het Historisch Museum De Bevelanden is een 'hoge bi' te bewonderen, een vroege fiets met een groot voorwiel en een klein achterwiel

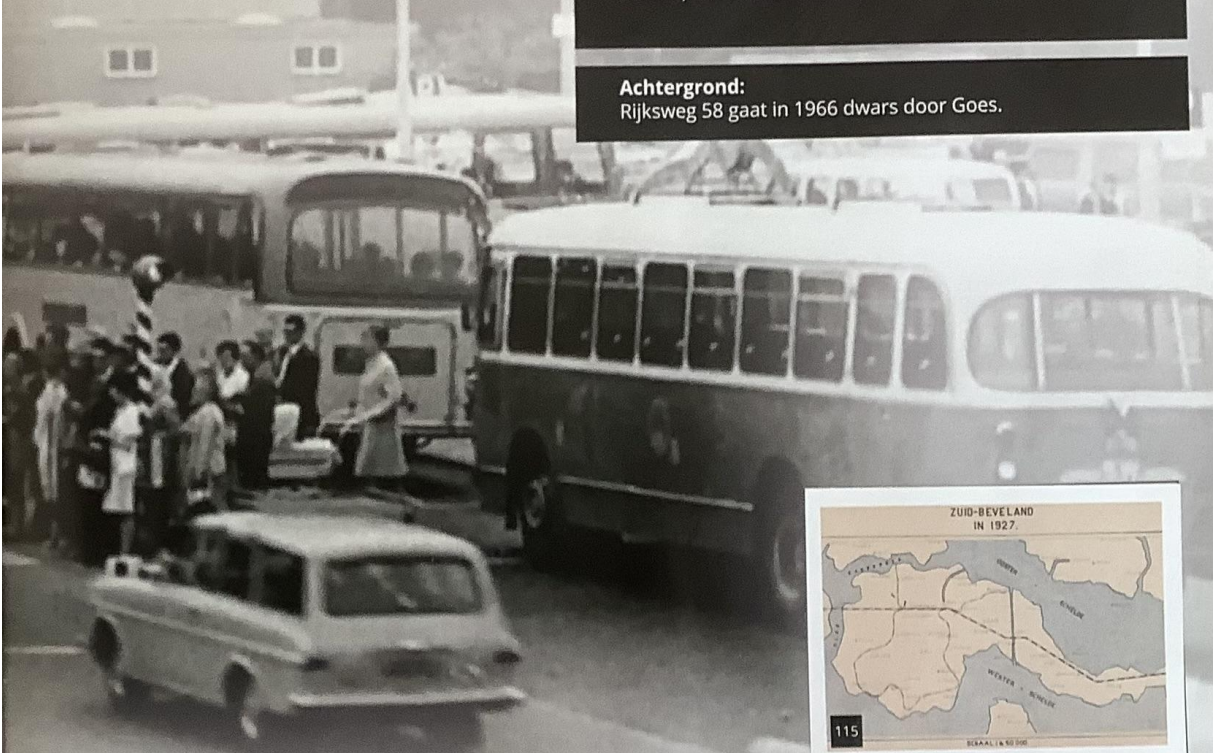
Broer en zus Slabbekooorn uit 's-Heer Arendskerke laten zich in 1900 trots met hun nieuwe fiets fotograferen

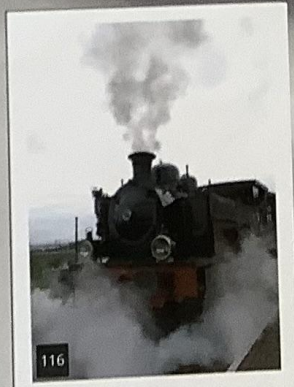
Het wegennet van Zuid-Beveland in 1926

VAN BIENSPoor TOT STOOMTREIN
 Na de Eerste Wereldoorlog kwamen er een paar lokale spoorlijntjes bij. Ze verbonden Goes met Wolphaartsdijk en met verschillende dorpen in de Zak van Zuid-Beveland. De treinen vervoerden vooral landbouwproducten. Een lang leven kenden ze niet. Als gevolg van toenemende concurrentie van het wegtransport verdwenen ze of kregen ze een andere functie, zoals de spoorlijn tussen Goes en Oudelande. Dit spoor is sinds 1971 in gebruik bij Stoomtrein Goes-Borsele, een museumlijn die als vurige wens heeft om de voormalige treinenfabriek van de RTM weer op te bouwen in Goes.

Achtergrond:
 Rijksweg 58 gaat in 1966 dwars door Goes.

De Zuid-Bevelandse spoorwegen in 1927

De spoorlijn tussen Goes en Oudelande werd in 1971 omgezet in een toeristische museumlijn

In 1923 startte de busdienst Yerseke-Goes

Huisarts H. Snoek, één van de eerste autobezitters in de regio, poseert omstreeks 1927/1928 met zijn zoonnetjes

OPSTAND EN OORLOG

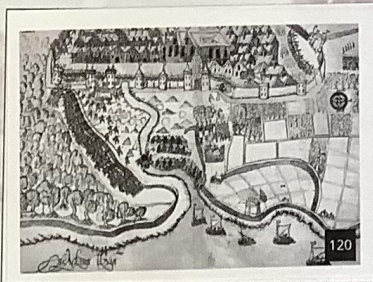
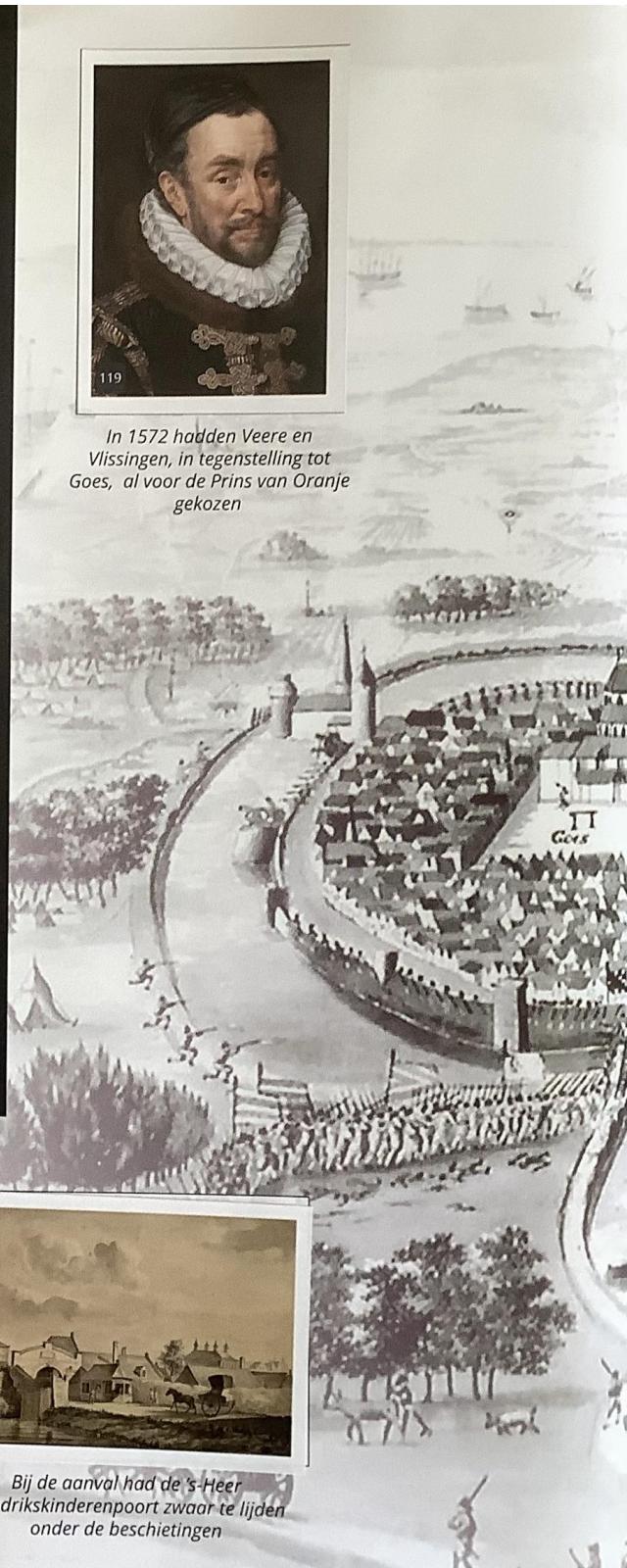
BELEG VAN DE GEUZEN IN 1572

Een enkeling weet het nog. Op 1 april 1572 verloor Alva zijn bril. De Geuzen veroverden toen het Zuid-Hollandse stadje Den Briel. Minder bekend is het beleg van Goes, door rebellen uit Vlissingen, aangevuld met hugenoten uit La Rochelle en Engelse vrijwilligers. Eind juli deden zij een eerste, mislukte aanval op de stad, gevolgd door een beleg van negen weken, van half augustus tot 21 oktober. Op die datum volgde het ontzet van de stad door Spaanse troepen onder bevelhebber Cristóbal de Mondragón. Zeeland was belangrijk voor de Spanjaarden, die al hadden moeten toezien hoe het grootste deel van Walcheren door de opstandelingen werd beheerst. Veere en Vlissingen hadden al voor de Prins van Oranje gekozen.

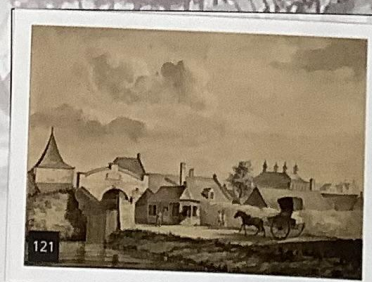
De Goesenaren van toen hadden het niet best. Niemand kon de stad in of uit. Bovendien moesten ze de Spaanse militairen huisvesten en voeden. Langs de haven stonden zoutketen die in brand werden gestoken. Op 31 augustus 1572 kwam het tot een grootscheepse aanval in de omgeving van de 's-Heer Hendrikskinderendijk, waarbij de 's-Heer Hendrikskinderenpoort zwaar te lijden had van beschietingen. Op de belegeringsprent op deze pagina ziet men de poort in puin liggen. Tot bestorming van de stad kwam het echter niet, wat de Spanjaarden de gelegenheid gaf om inderhaast verdedigingswerken in te richten. De geuzen zagen daarom af van een aanval. Tot verdergaande bestorming van de stad is het niet meer gekomen. Op overig Zuid-Beveland hebben de geuzen wel huisgehouden. De kerk van Oud-Sabbinge werd vernield. Ze hielden meermalen strooptochten langs dorpen als Kloetinge, Baarland en Oudelände. Op 21 oktober 1572 trokken de geuzen zich terug op Walcheren. Goes en Zuid-Beveland kozen pas in 1578 voor de Prins van Oranje.

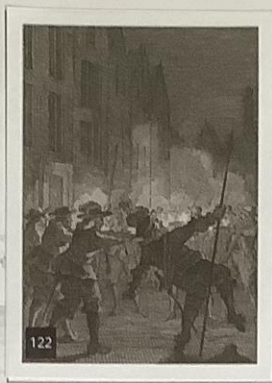
In 1572 hadden Veere en Vlissingen, in tegenstelling tot Goes, al voor de Prins van Oranje gekozen

De bestorming op 31 augustus 1572, getekend door Walter Morgan, een Engelse soldaat die meestreed met de opstandelingen

Bij de aanval had de 's-Heer Hendrikskinderenpoort zwaar te lijden onder de beschietingen

Bij onlusten in 1657 sneuvelde Gilles van der Nisse, het hoofd van de burgerwacht

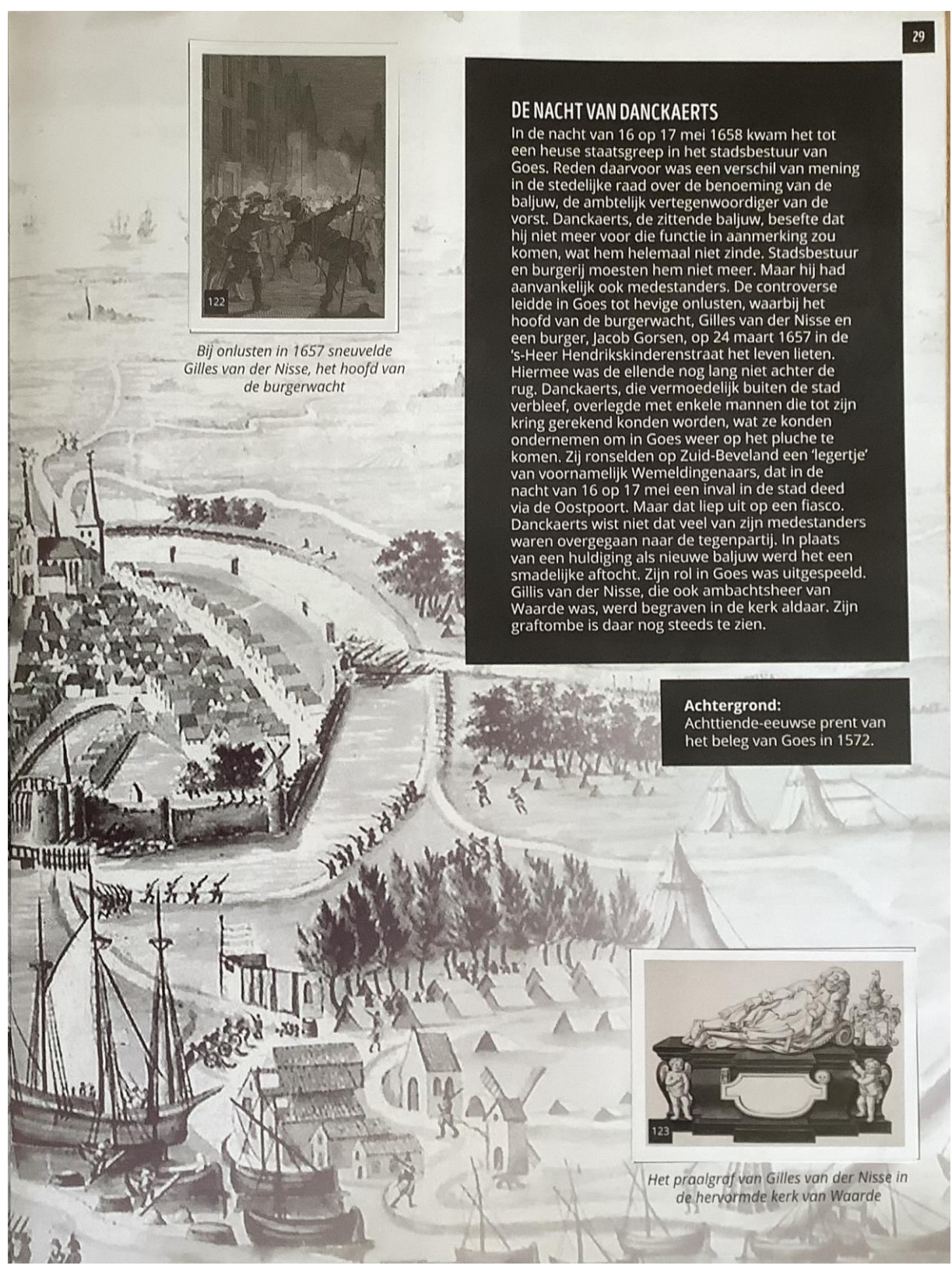
DE NACHT VAN DANCKAERTS

In de nacht van 16 op 17 mei 1658 kwam het tot een heuse staatsgreep in het stadsbestuur van Goes. Reden daarvoor was een verschil van mening in de stedelijke raad over de benoeming van de baljuw, de ambtelijk vertegenwoordiger van de vorst. Danckaerts, de zittende baljuw, besepte dat hij niet meer voor die functie in aanmerking zou komen, wat hem helemaal niet zinde. Stadsbestuur en burgerij moesten hem niet meer. Maar hij had aanvankelijk ook medestanders. De controverse leidde in Goes tot hevige onlusten, waarbij het hoofd van de burgerwacht, Gilles van der Nisse en een burger, Jacob Gorsen, op 24 maart 1657 in de 's-Heer Hendrikskinderenstraat het leven lieten. Hiermee was de ellende nog lang niet achter de rug. Danckaerts, die vermoedelijk buiten de stad verbleef, overlegde met enkele mannen die tot zijn kring gerekend konden worden, wat ze konden ondernemen om in Goes weer op het pluuche te komen. Zij ronselden op Zuid-Beveland een 'legertje' van voornamelijk Wemeldingenaars, dat in de nacht van 16 op 17 mei een inval in de stad deed via de Oostpoort. Maar dat liep uit op een fiasco. Danckaerts wist niet dat veel van zijn medestanders waren overgegaan naar de tegenpartij. In plaats van een huldiging als nieuwe baljuw werd het een smadelijke aftocht. Zijn rol in Goes was uitgespeeld. Gillis van der Nisse, die ook ambachtsheer van Waarde was, werd begraven in de kerk aldaar. Zijn grafombe is daar nog steeds te zien.

Achtergrond:
Achttiende-eeuwse prent van het beleg van Goes in 1572.

Het praalgraf van Gilles van der Nisse in de hervormde kerk van Waarde

OORLOGEN IN DE TWINTIGSTE EEUW

Tijdens de Eerste Wereldoorlog, van 1914 tot 1918, bleef Nederland neutraal. Wel had Nederland te maken met Belgische vluchtelingen. Naar schatting waren er een miljoen vluchtelingen in Nederland, wat aanzienlijk was op een totale bevolking van ruim zes miljoen inwoners. Ook in Goes vonden vluchtelingen onderdak. In deze tijd proberen vluchtelingen met hun mobielte contact te krijgen met achtergebleven familieleden in hun land van herkomst. Maar in 1914 ging dat anders. Om naar het buitenland te bellen, moest je naar het postkantoor waar een telefoniste verbinding probeerde te maken met iemand in het buitenland. 's Nachts kon je niet bellen. De telegrafie op het postkantoor bleef in die eerste dagen 24 uur per dag open. Lange rijen wachtten voor het postkantoor op de Grote Markt op hun beurt om met familie in België te kunnen bellen. Er werden dekens voor hen ingezameld en er werd soep uitgedeeld. In Goes hebben we op de Kleine Kade een gebouw dat we 't Soepuus noemen. Het dankt zijn naam aan de soepuitdeling aan de armen in de negentiende eeuw. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd daar soep uitgedeeld aan de Belgische vluchtelingen. Een aantal van deze vluchtelingen is in Nederland gebleven. Er wonen nog steeds afstammelingen van hen in Goes.

Achtergrond:
De klok van het stadhuis en een klok van de Grote Kerk werden geroofd voor de Duitse wapenindustrie.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog vluchtte een miljoen Belgen naar Nederland

Belgische vluchtelingen, aangekomen op een boerderij nabij Kloetinge

In 2005 is nagespeeld dat er in 't Soepuus aan de Kleine Kade soep werd gekookt voor de armen

Belgische vluchtelingen wachten voor het postkantoor om te kunnen bellen met hun familie

Dat bootvluchtelingen van alle tijden zijn, zien we hier aan deze Belgische vluchtelingen die de Westerschelde oversteken

Ook in oorlogstijd een Nieuwjaarswens met oog voor de actualiteit

In de wolwinkel van Maatje en Daan Kloosterman in de Lange Vorststraat was het grootste munitiedepot van het verzet in Goes verborgen

Achtergrond:
De bevrijding van Goes in 1944.

TWEEDE WERELDOORLOG (1940-1945)

Met de inval van het Duitse leger op 10 mei 1940 werd Nederland direct betrokken bij de Tweede Wereldoorlog. Vijf dagen later begon voor Nederland de Duitse bezetting, die tot 5 mei 1945 zou duren. Veel Nederlanders schikten zich in de situatie en maakten er het beste van. De koningin en de regering waren uitgeweken naar Londen en probeerden daar het verzet tegen de bezetting te ondersteunen. Dat verzet kwam van een relatief beperkt aantal mensen. Goes was daarop een uitzondering. Goes was de woonplaats van de provinciaal NSB-leider Jan Dekker en daardoor het bolwerk van de partij die de zijde van de Duitse bezetter koos. Of het hierdoor kwam weten we niet, maar in Goes waren veel mensen actief in het verzet. Dat verzet bestond veelal uit het verspreiden van illegale kranten met berichten van de Nederlandse regering uit Londen, het helpen van onderduikers, het bespioneren van Duitse troepen en het overvallen van distributiekantoren van voedselbonnen. Er waren spanningen onder de bevolking, want wie kon je nog vertrouwen? In Goes zijn vooral aan het eind van de Tweede Wereldoorlog verschillende verzetsmensen opgepakt en geëxecuteerd. Een aantal straten is vernoemd naar deze verzetsstrijders.

De weinige Joodse gezinnen die in 1940 in Goes woonden, hebben de oorlog niet overleefd. In de Lange Vorststraat en de Lange Kerkstraat zijn 'struikelstenen' geplaatst als herinnering aan de Joodse families die op dat adres hebben gewoond en zijn afgevoerd naar een concentratiekamp. Goes werd bevrijd op 29 oktober 1944. Met uitzondering van Schouwen-Duiveland is Zeeland eerder bevrijd dan de rest van Nederland. Dat had te maken met de strategische ligging aan de monding van de Westerschelde, die als aanvoerroute naar Antwerpen belangrijk was voor de geallieerde legers. Bij de 'Slag om de Schelde' in 1944 zijn bijna tienduizend soldaten en burgers om het leven gekomen. In 2020 heeft de herdenking van de bevrijding van Zeeland met de film 'Slag om de Schelde' brede aandacht gekregen.

Vrijwilligers helpen in café De Landbouw, dat dienst doet als kantine voor de Canadese bevrijders

'Struikelstenen' als herinnering aan de Joodse Goesenaren die zijn gedeporteerd naar een van de Duitse vernietigingskampen

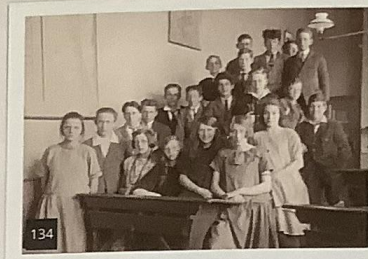
Een aantal straatnamen in Goes-Oost draagt de naam van een Goese verzetsstrijder

ZE HADDEN ALLEMAAL IETS MET GOES

Heel wat 'Goesenaren' hebben landelijk of zelfs internationaal bekendheid gekregen. Vaak zijn het wetenschappers, politici of kunstenaars. Ze zijn in deze gemeente geboren, hebben er enkele jaren gewoond of hebben in Goes op school gezeten.

Albert Joachimi is één van de personen die in de zestiende en zeventiende eeuw een belangrijke rol spelen in de geschiedenis van Goes. Hij is in Goes geboren in 1560, op 17 mei 1654 in dezelfde stad overleden en in de Grote Kerk begraven. Hij was de hoogste bestuurder van de stad. In 1600 behoorde hij tot de Zeeuwse afgevaardigden in de Staten Generaal, die aan het begin stonden van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Hij voerde vredesonderhandelingen met Engeland en Zweden. In Londen werd ter ere van hem in 1642 een penning geslagen. In Goes herinnert de Albert Joachimikade aan hem.

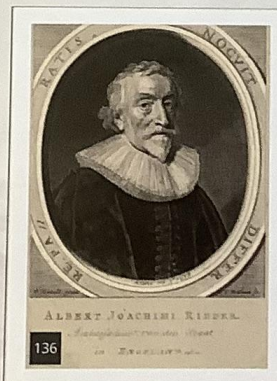
Joannes Antonides van der Goes werd op 3 mei 1647 te Goes geboren. Hij was een bekende dichter en toneelschrijver. Een paar jaar na zijn geboorte verhuisden zijn ouders naar Amsterdam. In die tijd hadden mensen nog geen vaste achternamen. Bekende personen veranderden hun voornaam in een Latijnse naam en als achternaam nam men dan soms de geboorteplaats. Zo werd Jan Anteunis dus Joannes Antonides van der Goes. Hij was een tijdgenoot van de dichters Hooft en Vondel, die hem zeer bewonderden. Hij overleed op 18 september 1684 te Rotterdam. Zijn naam leeft voort in de J.A. van der Goeskade.

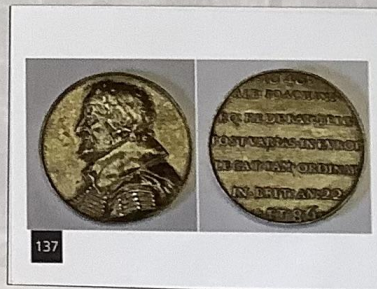
Een klassenfoto van het Goese Lyceum in 1924 of 1925. Het meisje met het brilletje vooraan is de latere schrijfster Annie M.G. Schmidt

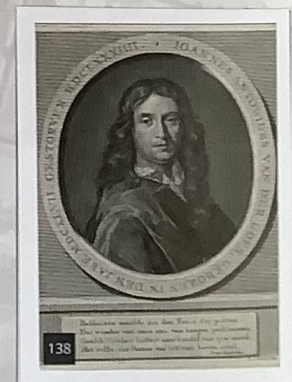
Drie van de tientallen kinderboeken die Annie M.G. Schmidt (1911-1995) heeft geschreven

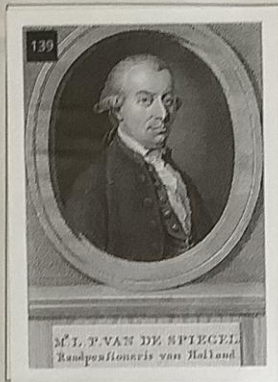
Albert Joachimi voerde namens de Republiek de vredesonderhandelingen met Engeland en Zweden

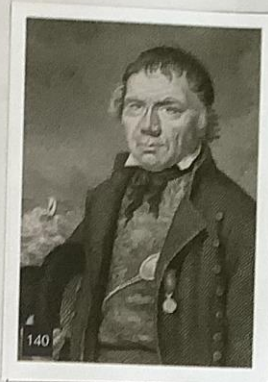
In Londen werd ter ere van Albert Joachimi een penning geslagen

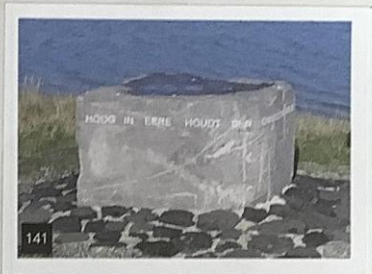
Het bekendste werk van Joannes Antonides van der Goes is het gedicht 'De Ystroom' uit 1671

Laurens Pieter van de Spiegel (1737-1800) werd burgemeester van Goes en naderhand raadpensionaris van Zeeland

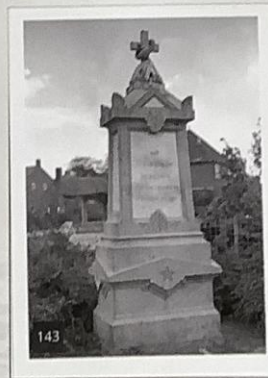
Zijn bekendheid kreeg Naerebout door het redden van schipbreukelingen voor de Walcherse kust

Het monument nabij het Goese Sas, waar Frans Naerebout zijn laatste jaren doorbracht als lichtwachter

Ds. Johannes ab Utrecht Dresselhuis publiceerde veel theologische en historische werken

Inwoners van Wolphaartsdijk plaatsten in 1862 een monument bij de kerk ter herinnering aan Dresselhuis

Laurens Pieter van de Spiegel werd op 19 januari 1737 in Middelburg geboren. Op jonge leeftijd werd hij burgemeester van Goes en naderhand raadpensionaris van Zeeland. In 1787 werd hij als 'prinsgezinde' benoemd als raadpensionaris, en daarmee de hoogste bestuurder van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. In 1795 werd hij na de inval van het Franse leger vastgezet. Toen hij twee jaar later werd vrijgelaten, vestigde hij zich in het Pruisische Lingen, waar hij op 7 mei 1800 overleed. De publicaties van Van de Spiegel over het functioneren van het recht, de politiek en het landsbestuur, zijn van grote betekenis geweest voor de geschiedenis van het openbaar bestuur. Veel steden hebben hem geëerd met een Van de Spiegelstraat, in Goes v.d. Spiegelstraat geheten.

Frans Naerebout werd op 30 augustus 1748 geboren in Veere. Hij woonde een groot deel van zijn leven in Vlissingen, waar hij visser was en loods. Menig schip begeleidde hij door de monding van de Schelde. Zijn bekendheid kreeg hij door het redden van schipbreukelingen voor de Walcherse kust. Zijn laatste jaren bracht hij door als lichtwachter bij het Goese Sas. In 2005 werd daar een steen geplaatst met de dichtregels uit het Zeeuwse volkslied "Dat immer hoog in eere houdt den onverschrokken Naerebout". Hij overleed op 29 augustus 1818 en werd begraven in de Grote Kerk te Goes.

Johannes ab Utrecht Dresselhuis (1789-1861) was van 1819 tot 1858 predikant in Wolphaartsdijk. Daarnaast was hij schoolopziener. Een schoolopziener had een aantal scholen onder zijn hoede en controleerde of het onderwijs voldeed aan de gestelde regels. Dresselhuis publiceerde veel over de theologie en de geschiedenis van Zeeland. Op 27 augustus 1861 overleed hij in Middelburg, waarna hij in Wolphaartsdijk werd begraven. Een comité van inwoners heeft in 1862 een monumentaal herdenkingsmonument bij de kerk in Wolphaartsdijk geplaatst.

Achtergrond:

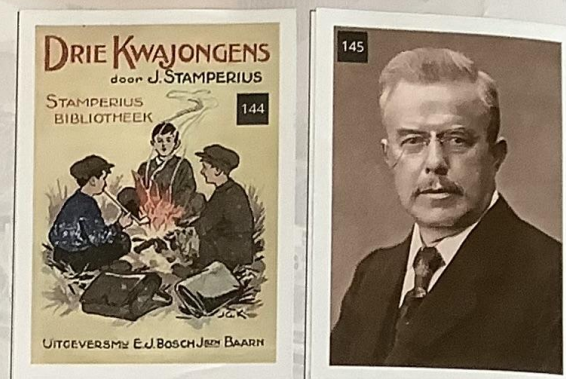
Frans Naerebout en zijn broer Jacob wisten in 1779 87 van 130 opvarenden van het gestrande schip Woestduyn te redden.

De historicus **Mattheus Smallegange** is op 29 december 1624 geboren in Goes en daar in 1710 overleden. Na zijn studie rechten in Utrecht maakte hij een 'grand tour' door Frankrijk, waarna hij zich in Goes vestigde. Smallegange leeft voort in de Smallegangesbuurt van Goes, maar nog veel meer in zijn belangrijkste werk, de in 1700 verschenen Nieuwe Cronyk Van Zeeland, een bijna 800 bladzijden dikke, fraai geïllustreerde beschrijving van Zeeland. De Cronyk gaat niet alleen over de politieke en militaire geschiedenis van Zeeland, maar ook over de economie, de geografie en de staatsinrichting. Smallegange behandelt alle steden en heerlijkheden en tal van personen en instellingen. Het boek etaleert de rijkdom van de toenmalige Zeeuwse elite. In 1966 en 1976 zijn er ongewijzigde herdrukken van de Cronyk verschenen.

Christophorus Henricus Didericus Buys Ballot, één van Nederlands meest veelzijdige wetenschappers, werd op 10 oktober 1817 te Kloetinge geboren als zoon van de dominee. Aan Kloetinge zal hij weinig herinneringen hebben gehad, want het gezin verhuisde toen hij nog maar drie was. Op zijn achttiende ging hij studeren in Utrecht. Na zijn promotie heeft Buys Ballot zich onder andere beziggehouden met het dopplereffect. In 1845 liet hij hoornblazers op een trein langs het nieuwe spoor tussen Utrecht en Maarssen rijden. De trein passeerde met verschillende snelheden en de waargenomen toonhoogten werden door musici op het gehoor beoordeeld, waarmee het dopplereffect werd bevestigd. Maar in de meteorologie werd hij pas echt beroemd. Van hem is de ontdekking van de Wet van Buys Ballot, die als volgt luidt: 'staande met de rug naar de wind, bevindt het lagedrukgebied zich op het noordelijk halfrond links van de waarnemer en het hogedrukgebied rechts van hem.' In 1854 richtte hij het KNMI op. De wet van Buys Ballot maakte het mogelijk om weersverwachtingen en stormwaarschuwingen te maken. Buys Ballot gebruikte als een van de eersten weerkaarten om weerberichten te illustreren.

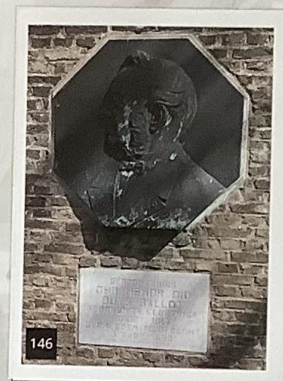
Jacob Stamperius werd op 8 april 1858 in Wilhelminadorp geboren als zoon van de plaatselijke bakker. Hij zou uitgroeien tot één van de bekendste onderwijzers en kinderboekenschrijvers van zijn tijd. Volgens hem moesten kinderboeken vooral een opvoedende taak hebben. Veel van zijn boeken gaan terug naar zijn jeugd aan de Oosterschelde. Bekend is bijvoorbeeld de serie van de drie Japen: Jaap van de bakker, Jaap van de dominee en Jaap van de schipper. Stamperius is op 23 januari 1936 overleden in Zeist. In Wilhelminadorp herinneren de Stamperiuschool en de Stamperiusstraat aan hem.

Het bekendste boek van Stamperius 'De drie Japen' speelt zich af in en rond Wilhelminadorp

Jacob Stamperius was één van de meest gelezen kinderboekenschrijvers van zijn tijd

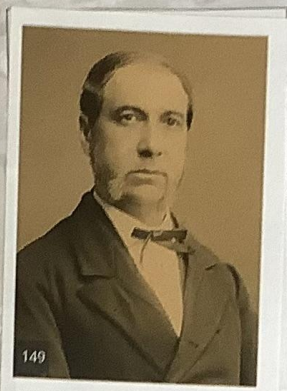
De plaquette op de zijgevel van het geboortehuis van Buys Ballot

De Nieuwe Cronyk van Zeeland van Smallegange etaleert de rijkdom van de toenmalige Zeeuwse elite

Een muurschildering bij het spoor in Utrecht verwijst naar het experiment van Buys Ballot met het dopplereffect

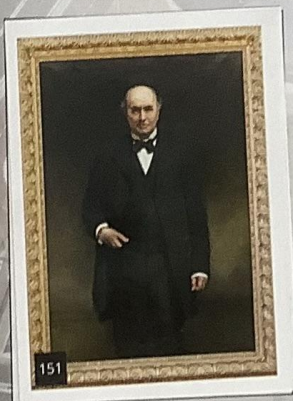
149

Gemeentesecretaris Hartman geldt als een autoriteit op het gebied van de gemeentelijke wetgeving

150

Op de foto de zesde lichter van HYPE - Hartman Young Professionals for Europe - de stichting die zich richt op jonge professionals met hart voor de publieke zaak

151

Fransen van de Putte, de eerste Zeeuwse premier, maakte een begin met de ontmanteling van het cultuurstelsel in Nederlands-Indië

152

In 1873, tijdens het tweede ministerschap van Fransen van de Putte, sneuvelt Generaal Köhler, de bevelhebber van de eerste expeditie naar Atjeh

153

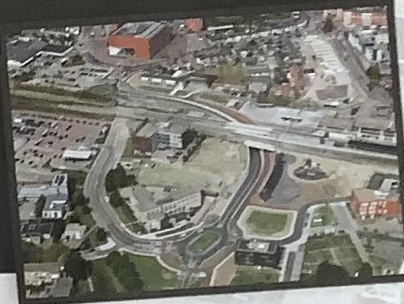
Jan Peter Balkenende, de tweede Zeeuwse premier, bij de presentatie van zijn portret in het Historisch Museum De Bevelanden

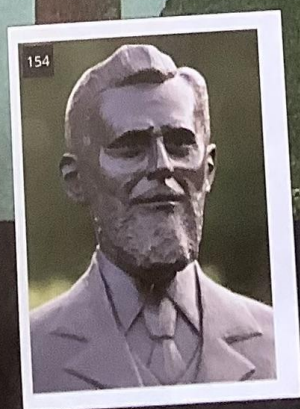
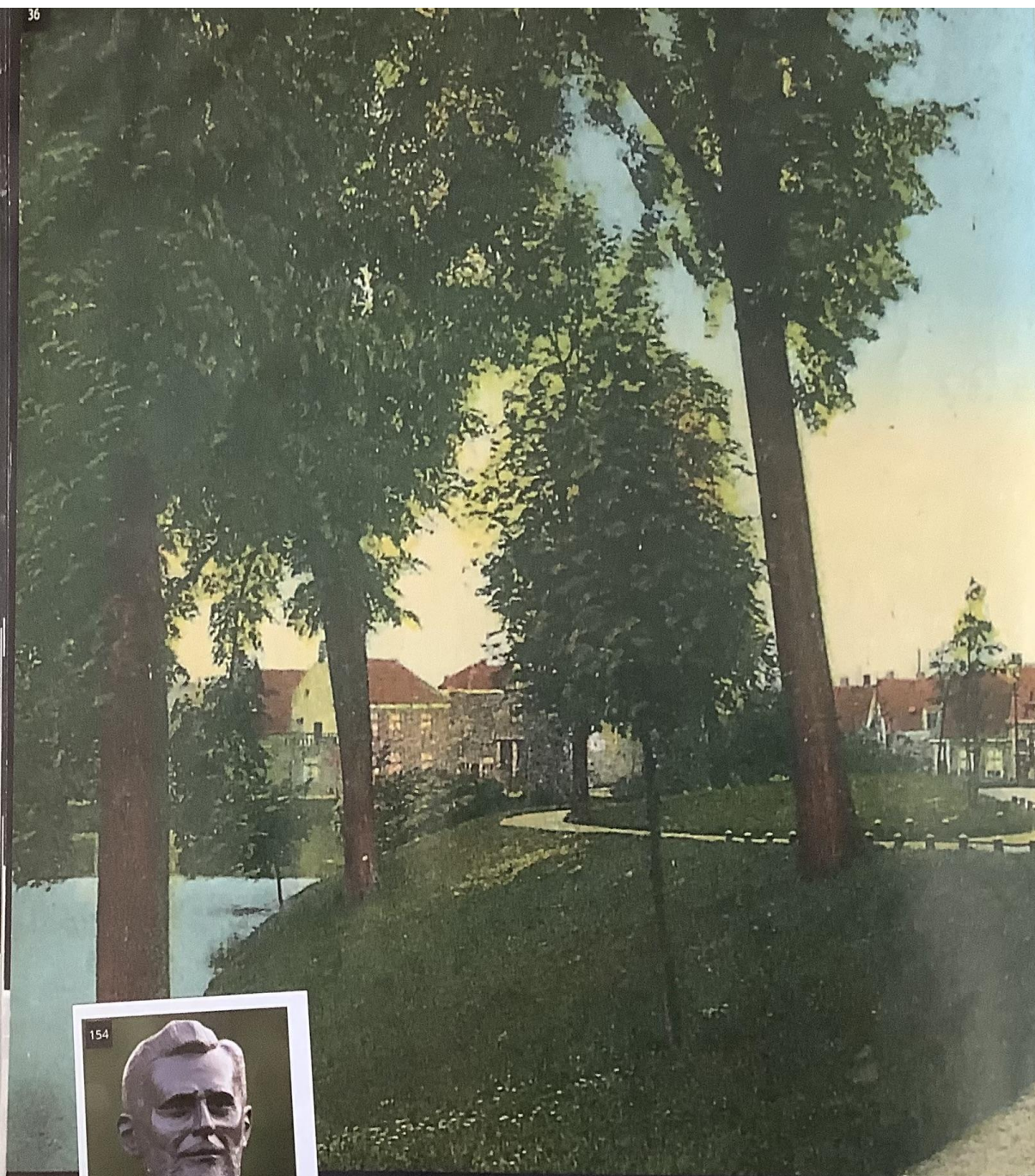
Hermanus Gerardus Hartman (1831-1894) is sinds 2020 de naamgever van de rotonde in Goes-Zuid bij de spoortunnel. Hartman, die vijftig jaar werkte als gemeentesecretaris van Goes, was een autoriteit op het gebied van wet- en regelgeving voor gemeenten. Via de Stichting Fonds Hartman is zijn naam al meer dan een eeuw verbonden met de professionalisering van het openbaar bestuur. De jongste loot van de Stichting is Hartman Young Professionals for Europe (HYPE), een netwerk voor 'young professionals' in de publieke sector met hart voor Europa dat als doel heeft de slagkracht van Nederland in Europa en vice versa te vergroten.

Isaac Dignus Fransen van de Putte wordt op 22 maart 1822 te Goes geboren in een welgesteld gezin. Zijn vader wordt lid van de Eerste Kamer; zijn oudste broer zal later wethouder in Goes worden. Na een mislukte opleiding bij de marine gaat hij als scheepjongs naar Nederlands-Indië (nu Indonesië), waar hij fortuin maakt. Hij keert in 1860 terug naar Nederland en kiest voor een loopbaan in de politiek. In 1862 komt hij in de Tweede Kamer, waar in die tijd ondernemers dun gezaaid zijn. Binnen een jaar is hij Minister van Koloniën. In die periode voert hij ingrijpende veranderingen door in het koloniale beleid. In 1866 is er, na het vertrek van Thorbecke, zelfs drie maanden een kabinet Fransen van de Putte, waarmee hij de eerste Zeeuwse 'premier' is. Fransen van de Putte is van 1872 tot 1874 opnieuw Minister van Koloniën en wordt zo op zijn minst medeverantwoordelijk voor het begin van de Atjehoorlog (1873-1914), volgens zijn biografie een schandvlek op zijn blazoën. Na zijn aftreden is Van de Putte tot zijn dood in 1903 lid van de Eerste Kamer.

Achtergrond:

Het Hartmanplein, de nieuwe ovale rotonde bij de Fruitlaan, ontleent zijn naam aan H.G. Hartman.

LEONARD SPRINGER EN DE OOSTVEST

In 1919 besluit het gemeentebestuur op voorstel van de gemeentelijke bouwmeester F.G.C. Rothuizen om de groengordel rond de vesten te verfraaien. De opdracht gaat naar de Haarlemse tuinarchitect Springer (1855-1980) die een ontwerp maakt met veel variatie.

Leonard Springer, een zoon van de kunstschilder Cornelis Springer, verzamelt als kind al planten in de vrije natuur. In 1880 wint hij een openbare prijsvraag van de stad Arnhem voor de aanleg van een park, het begin van een reeks opdrachten voor parken en tuinen door heel Nederland. Kenmerkend voor zijn ontwerpen zijn de slingerende paden en doorzichten. Springer ontwierp prachtige parken, zoals de Nieuwe Oosterbegraafplaats in Amsterdam, Thijsse's Hof in Bloemendaal én het park langs de vesten in Goes. Bij de Nieuwe Oosterbegraafplaats staat sinds 2020 een bronzen borstbeeld van Springer, gemaakt door Harriët Jellema

VAN KROTWONING TOT SOCIALE WONINGBOUW

Tot ver in de negentiende eeuw leefden de meeste mensen in kleine huisjes, die in de regel uit niet meer dan één kamer bestonden, waarin gewoond, gewerkt en geslapen werd. In Goes waren ze in de binnenstad te vinden, zoals in de Smallegangesbuurt, de Sint Jacobstraat en in de Bocht van Guinea, die niet voor niets het 'Schotje van Armoe' werd genoemd. Maar ook onmiddellijk daar buiten, zoals in de Voorstad. Voor woonruimte was een groot deel van de bevolking aangewezen op particulieren die huizen in hun bezit hadden en daar zoveel mogelijk rendement uit wilden halen tegen zo min mogelijk kosten. Uit die tijd komt ook de uitdrukking 'huisjesmelkers'. Krotten, aanbouwsels, zolders en kelders werden bewoond door arbeidersgezinnen. De woonomstandigheden waren erbarmelijk. Door de gebrekkige hygiëne leden veel mensen aan ziektes als cholera en tyfus. De overheid zag het niet als haar taak hier iets aan te doen. Rond 1850 vonden steeds meer mensen dat hier toch echt iets aan gedaan moest worden. Zo ontstonden de eerste woningbouwverenigingen.

Pas laat drong bij de gemeentebesturen het besef door dat goede volkshuisvesting een algemeen maatschappelijk belang was en dat het initiatief om huizen te bouwen niet alleen aan filantropen kon worden overgelaten. Arbeidersverenigingen hadden hier en daar weliswaar coöperaties opgericht om fatsoenlijke woningen te bouwen, maar deze initiatieven waren niet meer dan een druppel op een gloeiende plaat.

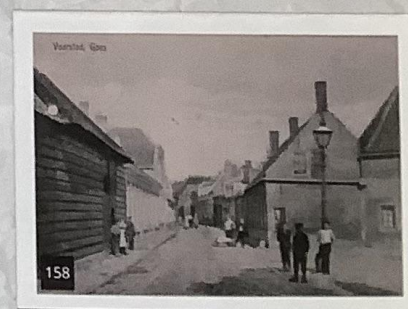
In de Smallegangesbuurt en omgeving bestonden de kleine huisjes vaak uit slechts één kamer, waarin werd gewoond, gewerkt en geslapen

De Bocht van Guinea, die niet voor niets het 'Schotje van Armoe' werd genoemd, vóór de restauratie in de zeventiger jaren

De gevelsteen in de nu keurige Bocht van Guinea herinnert aan vervlogen tijden

Gemeentebesturen beseften pas laat dat goede volkshuisvesting een algemeen maatschappelijk belang is. Op de foto de Voorstad in 1910

De Piccardtstraat in Bouwplan I, ontleent zijn naam aan gemeente-archivaris R.A. Soetbrood Piccardt

De Woningwet van 1901 dwong de gemeenten evenwel tot een actievere houding. De wet stelde gemeenten in staat om woningen onbewoonbaar te verklaren, het werk van woningbouwverenigingen te ondersteunen en met bouwplannen te komen. Gezondheidscommissies werden opgericht om toezicht te houden op de kwaliteit van de woningen. In Goes kwam de sociale woningbouw vooral na de Eerste Wereldoorlog op gang en breidde zich in de loop van de twintigste eeuw enorm uit. De meeste arbeiderswoningen werden neergezet in uitbreidingsplannen die vanaf 1918 werden vastgesteld. Het eerste bouwplan omvatte grofweg het gebied tussen de Voorstad en het station. Het tweede bouwplan werd begrensd door de Westsingel en de Middelburgsestraat. Het ging om een gebied van ongeveer tien hectare met ruimte voor zo'n vijfhonderd woningen.

Een karakteristiek deel van de Piccardtstraat is opgeofferd voor de aanleg van een nieuwe ontsluitingsweg

Achtergrond:
Goes in 1926 vanuit de lucht gezien.

De v.d. Spiegelstraat in 1890, toen deze nog Wilhelminastraat heette

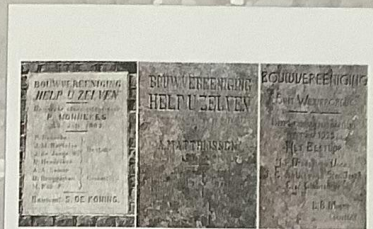
Woningen in de Schengestraat in Goes-West in 1925 (Bouwplan II)

Hoek Zonnebloemstraat en Kamperfoeliestraat, onderdeel van Bouwplan III, ook wel bloemenbuurt genoemd

AAN WONINGBOUWVERENIGINGEN ONTBRAK HET NIET

De gestage uitbreiding van Goes in de jaren '20 en '30 kwam na de Tweede Wereldoorlog in een stroomversnelling. In een eeuw tijd groeide Goes uit van een stadje niet veel groter dan de huidige binnenstad tot een stad van forse omvang waarvan de verschillende buitenwijken het centrum qua grootte vele malen overtreffen. Aan woningbouwverenigingen ontbrak het niet. De reeds in 1867 opgerichte 'Goesche Arbeidersvereniging', in 1871 omgedoopt in 'Help U Zelfen, door en voor arbeiders', liet aan de Heernisseweg en de v.d. Spiegelstraat een aantal woningen bouwen. En rond 1920 kreeg Goes er maar liefst vijf woningbouwverenigingen bij: 'Ons Streven', 'Sint Willibrordus', 'Algemeen Belang', 'Nieuw Goes' en 'de Middenstandswoning'. Het waren verzuilde organisaties, georganiseerd op basis van geloof of levensovertuiging. Zo was 'Ons Streven' een socialistische corporatie en 'Sint Willibrordus' een katholieke. In 1983 fuseerden ze met de 'Christelijke Woningstichting Zuid- en Noord-Beveland' tot de 'Regionale Woningbouwvereniging Samenwerking' (RWS). De RWS maakt inmiddels deel uit van 'Beveland Wonen', die nu zo'n elfduizend woningen verhuurt op de Bevelanden "aan personen", zo lezen we op de website van de corporatie, "die niet op eigen kracht in hun woningbehoefte kunnen voorzien."

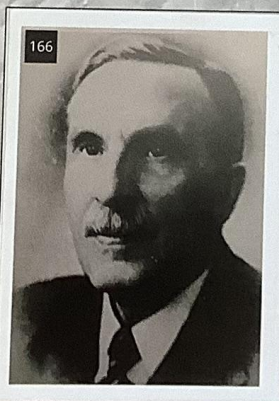
164

Woningbouwverenigingen lieten hun sporen na in de vorm van gedenksteden in Goes-West, aan de Heernisseweg en op de hoek Schengestraat / Westsingel.

165

Toen in 1924 de bouwplannen I en II vol waren, maakte Rothuizen een nieuw uitbreidingsplan, met ruimte voor zeker 1600 woningen

166

De bedenker van de stadsuitbreidingen in de eerste helft van de twintigste eeuw was stadsarchitect F.G.C. Rothuizen (1861-1954)

167

De plattegrond van Goes in 1952

De trechtervormige Vuilstraat versmalt aan het eind tot een middeleeuws steegje

De Graaffstraat in 1958

Blaaubeenstraat in 1941

De vroegste vermelding van de Heernisseweg is in 1557

Woningen in Goes-West, gebouwd door Woningbouwvereniging Sint Willibrordus

Achtergrond:
De Goese Polder vanuit de lucht in 1995.

OP SCHOOL

Vanaf de middeleeuwen tot halverwege de negentiende eeuw had je in ons land maar twee soorten scholen: de voorloper van de basisschool en de Latijnse School. De Latijnse school, de vooropleiding die je nodig had om naar de universiteit te gaan, is in feite de voorloper van het latere voortgezet wetenschappelijk onderwijs (vwo). In veel steden was een Latijnse School, ook in Goes. Het vakkenpakket was heel beperkt. Je leerde er vooral Latijn, omdat je die taal nodig had op de universiteit.

Op de Kreukelmarkt in Goes is de toegangspoort tot de Latijnse School nog te zien. In de boog staat een opschrift "Amanda Pallas Exitv" (Exitu). Als je naar de vertaling van dit zinnetje zoekt, kom je verschillende vertalingen tegen, zoals 'Zij die oefenen worden bemind door Pallas'. Pallas slaat op de Griekse godin Pallas Athene. Zij was de godin van de wijsheid. Het heeft dus te maken met beminnen van de wijsheid.

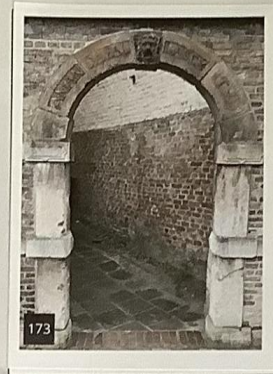
De oudste middelbare school is de hbs die opgericht is in 1865. Een school voor de 'hogere burgerij' was er doorgaans alleen in steden met meer dan 10.000 inwoners. Voor een kleine stad als Goes was dit dus heel bijzonder. De vijfjarige hbs legde, anders dan het gymnasium en de vroegere Latijnse school, de nadruk op onderwijs in wiskunde, exacte vakken en moderne talen. Het doel was om jongeren uit de burgerij klaar te stomen voor een administratief of technisch beroep. Tot na de Tweede Wereldoorlog was de hbs gevestigd aan de Albert Joachimikade.

Het RK Lyceum in de Zusterstraat in 1963, waar nu Historisch Museum De Bevelanden is gehuisvest

Het Christelijk Lyceum aan de Bergweg in 1950

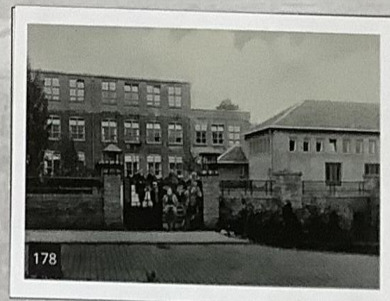
Van de Latijnse School, ooit vooropleiding voor de universiteit, rest alleen de poort aan de Kreukelmarkt

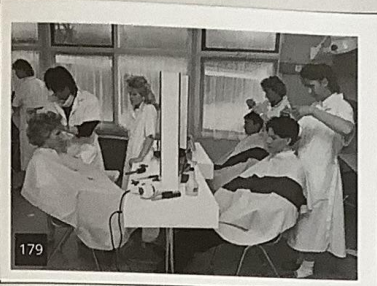
Het gebouw van de Rijkslandbouw winterschool, aan het Ravelijn de Groene Jager is in 1993 gesloopt. Op de foto de situatie in 1915

Van 1923 tot 1958 was de Vakschool voor meisjes gevestigd aan de Wijngaardstraat.

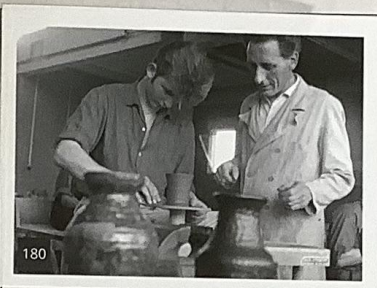
De Hoogere Burgerschool aan de Oude Singel in 1935

De kappersvakschool aan de J.P.Coenstraat in 1987

Achtergrond:
De Ambachtsschool aan de Westwal in 1935.

Pottenbakken op de Ambachtsschool in 1964

Redactie schoolkrant Aurora van de RK HBS in 1960 met rechts Andreas Oosthoek, de latere hoofdredacteur van de PZC

In 1876 werd in Goes de Ambachtsschool opgericht, bedoeld voor jongens uit de 'geringe volksklasse'. Het leren van een ambacht zou wezen en kinderen van ouders, die het van de bedeling moesten hebben, in de toekomst buiten de armenzorg houden. De verlichte burgerij beschouwde armoede als het directe gevolg van onwetendheid, waarvoor slechts één remedie bestond: deugdelijk vakonderwijs. De Ambachtsschool was een openbare school, die nog altijd bestaat en nu als VMBO onderdeel is van Scholengroep Pontes.

In 1947 werd in Goes het Christelijk Lyceum voor Zeeland opgericht. In 1950 kwam daar met de start van het St. Willibordcollege katholiek onderwijs bij. In 2007 zijn deze scholen gefuseerd tot het Ostrea lyceum. In 1983 kreeg Goes reformatorisch voortgezet onderwijs in wat nu het Calvincollege heet.

Door verschillende fusies zijn in Goes grote scholengemeenschappen ontstaan voor zowel voortgezet onderwijs als voor volwasseneneducatie en middelbaar beroepsonderwijs.

Het voormalige Groencollege is ontstaan uit een samengaan van de Rijks Middelbare Agrarische School in Goes en de Lagere Landbouwschool in Kapelle. Het schoolgebouw in Goes stond sinds 1913 aan Ravelijn de Groene Jager en werd in 1993 gesloopt. Het Groencollege maakt nu deel uit van Scalda, een school voor middelbaar beroepsonderwijs en volwasseneneducatie.

Eindexamen Goese Lyceum 1957

Voortgezet land- en tuinbouwonderwijs in Wilhelminadorp in 1961

VAN BEWAARSCHOOL NAAR BASISONDERWIJS

Golden de schooltjes in de middeleeuwen en vroegmoderne tijd nog als veredelde kinderdagverblijven waar de kleintjes slechts bezig werden gehouden omdat ze anders de ouders te veel tot last waren, in de negentiende eeuw zag men het belang in van goed onderwijs voor de vorming van kinderen.

Het nieuwe inzicht was dat mensen redelijke wezens zijn die hun lot in eigen hand hebben en die door een goede opvoeding en goed onderwijs carrière kunnen maken. Beter onderwijs zou bovendien de armoede uit de wereld helpen en de kans op conflicten verkleinen. In plaats van het vroegere onderwijs, waar kinderen van allerlei leeftijden in één lokaal zaten en waar iedereen met het eigen lesje bezig was, kwam er nu klassikaal onderwijs.

De oudste onderwijswet, die uit 1806 dateert, bepaalde dat er in alle plaatsen in het land een lagere school moest zijn, klassikaal ingericht, om de kinderen 'christelijke en maatschappelijke deugden' bij te brengen. Ze moest voor iedereen openstaan, zodat protestanten, katholieken en joden tot gehoorzame, tolerante en vaderlandslievende burgers werden opgevoed. Voor onderwijzers was een diploma vereist. Een inspectie hield toezicht op de kwaliteit van het onderwijs. De belangrijkste strijdpunten in de politiek waren de financiering van het onderwijs en het al dan niet invoeren van de leerplicht.

184

De slapende schoolmeester, een 'schoolvoorbeeld' van de humor op de schilderijen van Jan Steen (1626-1679)

185

School A in 1950 aan de Dam

186

Amicitia, vroeger de school en nu het dorpshuis van Kloetinge

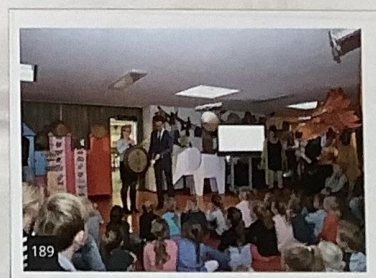
187

Het leesplankje, in 1797 bedacht door J.Ph. Delabarre, is gebaseerd op de werkwijze van de letterzetter in de drukkerijen

188

De inmiddels tot appartementen verbouwde St. Jacobusschool aan de Vlasmarkt uit 1913

189

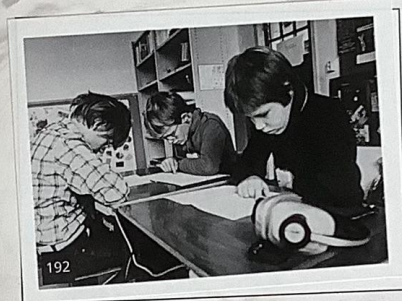
Wethouder Derk Alssema op bezoek bij de Stamperiuschool in Wilhelminadorp tijdens het Aziëjaar in 2017

De brede school in De Spinne in de Goese Polder biedt onderdak aan twee basisscholen: de Holtkampschool en 't Noorderlicht

In oktober 2016 opende in Wolphaartsdijk Samenwerkingsschool 'Het Samenspel'

Auris De Kring, aan de Tiendendreef, verzorgt onderwijs aan slechthorende leerlingen en leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis

SCHOOLSTRIJD

Vanaf 1848 mochten katholieken en protestanten eigen scholen oprichten waar meer aandacht werd besteed aan kerk en godsdienst. Ouders die hun kinderen naar een dergelijke school wilden sturen, moesten de kosten wel zelf dragen. Aangezien dat voor de meesten onmogelijk was, wilden de confessionele partijen dat de regering ook dit onderwijs financierde. Zeventig jaar lang moesten ze vechten om hun zin te krijgen. Pas in 1917 kwam er een einde aan de 'schoolstrijd'.

In 1900 was de leerplicht ingevoerd voor kinderen van zes tot twaalf jaar. Plannen hiertoe waren reeds een eeuw eerder gemaakt, maar de weerstand tegen invoering van een wet die ouders dwong om hun kind naar school te sturen was lange tijd veel te groot. Zelfs in 1900 stond niet iedereen te juichen: de leerplichtwet werd met 50 stemmen vóór en 49 tegen aangenomen. Het enige afwezige Tweede Kamerlid en tegenstander van de wet, Schimmelpenninck, was van zijn paard gevallen en was daardoor verhinderd zijn stem uit te brengen. "Het paard was kennelijk verstandiger dan zijn meester", was het commentaar van de voorstanders van de wet.

In 1854 was er in Goes al een bijzondere christelijke school met gemiddeld 125 leerlingen. Hoofdonderwijzer was G.H. van Lingen. Ook het katholiek onderwijs kreeg gestalte. In 1913 werd op de Vlasmarkt de katholieke St. Jacobusschool gebouwd. Inmiddels heeft het pand de status van monument en zijn de klaslokalen van vroeger verbouwd tot appartementen voor kleine huishoudens.

Naast deze 'onderwijsstromingen' ontstond na de Tweede Wereldoorlog het speciaal onderwijs. Dat is onderwijs voor leerlingen met een beperking of met leerproblemen, waardoor ze zich in het reguliere onderwijs niet optimaal kunnen ontwikkelen.

Achtergrond:
Beelden van de voormalige ULO aan de Westwal.

ZORG OP MAAT?

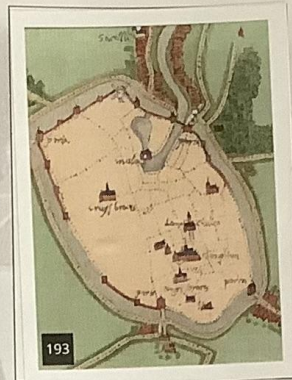
In de middeleeuwen was de ziekenzorg vooral een taak voor kloosters. In Goes was dat het klooster van de Kruisbroeders dat in 1429 is gesticht. Dat lag op de plaats waar nu de Beestenmarkt is. Aan de Singelstraat, op de plek van het huidige museum, was het Agnietenklooster, een nonnenklooster van de Zwarte Zusters. Een poortje in de Gasthuisstraat/Kleine Vismarkt herinnert nog aan de toegang tot de Gasthuiskapel waar deze zusters werkzaam waren. Met de opkomst en groei van de steden trok de burgerij het initiatief voor de liefdadigheidsinstellingen naar zich toe. In de Nederlanden ontstond een netwerk van hospitalen, gasthuizen, passantehuizen, godshuizen en armentafels.

In de middeleeuwen werden de termen armen en zieken anders gebruikt dan wij gewend zijn. Onder armen of paupers werden niet alleen sociaal-economische armen bedoeld, maar iedereen die op de een of andere manier hulp nodig had, ook bejaarden, weduwen en zieken. De geneeskunst was destijds nog niet zo ontwikkeld en dus bleef de ziekenzorg vooral beperkt tot verzorging. In de hospitalen en gasthuizen kreeg men een bed en goede voeding, in de hoop dat de zieke er op die manier bovenop kwam.

De oudste publieke zorgvoorziening in Goes is het Gasthuis. Ook zwervers en andere 'onbehuisden' vonden er onderdak. Na de reformatie kwam het onder beheer van de stad. Er is altijd, naar de behoeften van de tijd, verbouwd en aangebouwd: proveniershuisjes, een krankzinnigenhuisje, een zusterhuis, een ziekenafdeling. Sommige van die voorzieningen verdwenen ook weer, zoals de krankzinnigenopvang. Andere verzelfstandigden, zoals de ziekenafdeling die sinds 1878 bestond en in 1927 uitbreidde tot een volwaardig ziekenhuis onder ander bestuur. De bejaardenhuisfunctie bleef altijd bestaan.

In de jaren zestig van de twintigste eeuw, veranderde alles. Ziekenhuis Oostwal kreeg een nieuw gebouw, de gemeente kocht het complex en nam het in gebruik als stadskantoor. Het Gasthuis kreeg een nieuwbouwkavel aan de overkant van de Oostsingel. Toen de gemeente in 1984 een nieuw stadskantoor betrok, werd het pand gesloopt en kwamen er winkels met daarboven appartementen.

Achtergrond:
De binnenstad met op de voorgrond het voormalig ziekenhuis aan de Oostwal.

In 1560 tekende Jacob van Deventer het klooster op de huidige Beestenmarkt (linksboven)

Het poortje in de Gasthuisstraat herinnert aan de kapel van het Gasthuis dat hier ooit stond

Op de binnenplaats van het Gasthuis

Het Gasthuis stond hier in 1920 al zo'n 500 jaar

Het Gasthuis op de nieuwe locatie wordt in 2021 in delen gesloopt en weer nieuw opgebouwd

Ziekenhuiszorg werd in de Middeleeuwen vooral overgelaten aan kloosters

Ziekenhuis Oostwal lag aanvankelijk aan het water van de Oostsingel

Ziekenhuis St. Joanna werd gebouwd aan de toen nog landelijke Kloetingseweg

NIEUWE IDEEËN OVER ZORG

In het begin van de twintigste eeuw ontstonden er nieuwe ideeën over ziekenhuiszorg. Naast de kerken ging ook de overheid zich er meer mee bemoeien. Aan de Oostwal kwam in 1927 een nieuw ziekenhuis, dat het verouderde Gasthuis verving. Het was een ontwerp van de architecten Kok uit Amsterdam en Rothuizen uit Goes. De nieuwste inzichten op het gebied van ziekenhuisinrichting waren erin verwerkt. Aan de voorkant lag de vaste waarvan het water soms stonk. De ziekenzalen lagen dan ook aan de achterkant, aan een fraaie tuin. Na vele verbouwingen, waarbij het aantal bedden was uitgebreid van 56 naar 160, sloot het ziekenhuis in 1964.

Gelijktijdig was er ook een begin gemaakt met een rooms-katholiek ziekenhuis. Men begon voorzichtig met een 'noodziekenhuisje' in de Lombardstraat. In 1927 verhuisden de nonnenzusters naar de 'landelijke' Kloetingseweg waar het nieuwe St. Joanna werd geopend. De architecten, Hubert van Groenendael uit Amsterdam en de Goesenaar Leunis Willem Dekker, hadden er de vooruitstrevende ideeën van dr. J.W. Jenny Weijerman, arts in 's-Heer Arendskerke, in verwerkt. Weijerman heeft zich ook beijverd voor de aanleg van waterleiding in Zeeland. St. Joanna bleef tot 1987 ziekenhuis en is nu een appartementengebouw voor senioren.

Sinds de jaren veertig van de twintigste eeuw waren er plannen voor een protestants-christelijk ziekenhuis. Pas in 1964 kwam er een voor die tijd 'hypermodern gebouw' aan de Valckeslotlaan. Ziekenhuis Bergzicht was een ontwerp van de architect K.L. Sijmons uit Amsterdam. Het werd genoemd naar een nabijgelegen vliedberg die kort daarna is afgegraven. Na 23 jaar fuseerde Bergzicht met St. Joanna. Aan de 's-Gravenpolderseweg werd een nieuw algemeen ziekenhuis gebouwd dat we sinds 2010 kennen als het Admiraal De Ruyter Ziekenhuis (ADRZ). Bergzicht fungeerde nog negen jaar als asielzoekerscentrum voordat het gebouw werd gesloopt.

Bergzicht was in 1964 een hypermodern ziekenhuis

Prinses Margriet op bezoek in het dan net geopende Oosterschelde ziekenhuis

In 1965 waren er in St. Joanna veel nonnenzusters onder de verpleegkundigen

OUD EN WIJS

Al vanaf de dertiende eeuw boden rijke regenten arme oude mensen een woonplek aan, in de vorm van hofjes. Die ouderen moesten verder wel voor zichzelf zorgen. In de zestiende eeuw werden de eerste 'oudemannenhuizen' gesticht, een woonvorm waarin bejaarde bewoners 'iets' van zorg werd geboden.

Ook Goes kreeg zo'n zorginstelling, het Manhuis aan de Zusterstraat. Het gebouw dateert van 1656. Het was toen een 'vernieuwend idee' van zorgverlening: welgestelde ouderen konden zich inkopen voor veilig en verzorgd wonen. Dat trok de aandacht: er vestigden zich ook ouderen van buiten Goes. Al sinds 1628 konden ouderen woonruimte en verzorging inkopen in het Goese weeshuis dat toen was geopend in het voormalige klooster aan de Singelstraat. Het samenwonen van weeskinderen en ouderen bleek lastig. Er werd voor de ouderen een nieuw onderkomen gebouwd, sober, maar wel met een fraaie poort aan de straatkant en een fijne tuin aan de achterkant. Het Manhuis werd geleidelijk een opvang voor arme ouderen. Tot 1969 is het bejaardenhuis gebleven, daarna is het voor vele doeleinden gebruikt, onder meer als schoolgebouw. Sinds 2021 kunnen gasten hier een kamer huren in boutiquehotel Rijks.

In de negentiende eeuw raakten de 'oudeliedenhuizen' overvol. De omstandigheden waren niet erg hygiënisch. De overheid begon ouderenzorg voor het eerst als een apart sociaal probleem te beschouwen en zocht naar oplossingen. In 1912 kwam er een vernieuwde Armenwet. De familie werd volledig verantwoordelijk gesteld voor het onderhoud van de 'ouden van dagen'. Kenmerkend voor de bejaardenzorg tot in de jaren vijftig van de twintigste eeuw waren de slaapzalen. Het enige bezit bestond uit een eigen bed en een nachtkastje. Echtparen werden gescheiden. Privacy was er niet. Vanaf de jaren zestig werden 'moderne' bejaardentehuizen gebouwd waar mensen een eigen kamer kregen. Vanaf de jaren zeventig kregen ouderen de aanmoediging om zo lang mogelijk zelfstandig te blijven wonen. En nu, in de eenentwintigste eeuw, wonen ouderen overwegend zelfstandig met hulp van thuiszorg en familie, wat we 'mantelzorg' noemen. Ook in Goes kwamen er vanaf de jaren vijftig dergelijke 'moderne' bejaardentehuizen. En voor wie meer zorg nodig had, was er het verpleeghuis. Vaak waren deze tehuizen gesticht op grond van een geloofs- of levensovertuiging. Hiernaast gaan we in op enkele van deze tehuizen.

Het Oude Manhuis bestond in 1920 bijna 300 jaar

Het Gasthuis, dat omstreeks 1920 nog steeds ouderenzorg bood, had een fijne binnenplaats

Achtergrond:
De binnenstad met daarop goed te zien de oude vestenstructuur

Op zondagen in de zomer zijn in de Manhuistuin vaak concerten te beluisteren. Hier het Salonorkest het Zeeuws Eiftal

Het Oude Manhuis biedt sinds 2021 onderdak aan hotel Rijks

208

Randwijck was het eerste rusthuis op Zuid-Beveland dat ook als zodanig was ontworpen

209

In 1960 ging het gereformeerde rusthuis Schild en Hof open

210

Het nieuwe Randhof kwam in 1988 op de plaats van Randwijck

RANDWIJCK

Randwijck was bij de opening in 1956 het eerste rusthuis op Zuid-Beveland dat ook als zodanig was ontworpen en gebouwd. De hervormde diaconieën van Goes en Kloetinge hadden een ruime kavel gevonden aan de rand van de nieuwe wijk Goes-Oost. Het rusthuis werd genoemd naar S.C. van Randwijck, een bekend man in het diaconale zendingswerk. Het rusthuis telde dertig kamers, verdeeld over drie bouwlagen. Het ontwerp was van architect 't Hooft. Er was een lange wachtlijst, zodat het gebouw bij de opening al te klein was. In 1961 werd er een stuk aangebouwd, waarmee het aantal kamers verdubbelde.

SCHILD EN HOF

De villa Welgelegen en de boerderij van de familie Kakebeke vielen ten prooi aan de uitbreidingsdrang van de stad Goes. Ze moesten wijken voor nieuwe wijken. De hoek van Patijnweg, Voorstad en Van Dusseldorpstraat werd in 1960 opgevuld door het gereformeerde rusthuis Schild en Hof. Sinds de late jaren veertig was er een gereformeerd rusthuis aan de Westwal. Eind 1960 werd het nieuwe gebouw voor vijftig bejaarden geopend. Het ontwerp was gratis gemaakt door J. Oranje en het werd uitgevoerd door het Kloetingse Bouwbedrijf Van der Linde. Eind 1988 kwam er een fusie en verhuisden de bewoners naar het nieuwe Randhof dat was gebouwd op de plaats van het inmiddels gesloopte Randwijck.

MARIA TER WEEL

De Leidse architect H.J. Jesse (1860-1943) ontwierp in 1913 een villa aan de Kloetingseweg voor J.A.A. Fransen van de Putte, telg uit een bekende Goese familie. Die noemde het Landhuis Westdorp. Na zijn overlijden werd het Huize Westdorp, een bejaardenpension. Een nieuw opgerichte, katholieke verpleeghuisstichting nam het begin jaren zestig over. De stichting bouwde er aan de achterkant een verpleeghuis aan vast en noemde het nieuwe complex Maria Ter Weel. Sindsdien heet het huis in de volksmond Villa Ter Weel. Ter Weel is een aanduiding van de plaats waar het staat, een veldnaam. Maria is de naam van de patiënt die de Goese arts J.B.V. Welten steeds voor ogen had bij zijn initiatieven voor de totstandkoming van dit verpleeghuis. Zij zou baat hebben gehad bij een voorziening als deze. Welten was van 1954 tot 1966 verbonden aan het verpleeghuis.

211

De gemeente voorkwam in 1994 dat huize Westdorp, nu bekend als Villa Ter Weel, werd gesloopt

212

Zorggroep Ter Weel heeft tussen 2010 en 2017 zeven van de negen locaties vernieuwd

213

Verpleeghuis Ter Valcke biedt revalidatie en wonen met zorg

MARKANT GEBOUWD

Iedere stad heeft zijn markante gebouwen. Veel gaan er verloren door oorlogsgeweld of door brand. Vaak worden gebouwen gesloopt omdat men op zeker moment vindt dat ze niet meer doelmatig te gebruiken zijn. Dikwijls krijgen gebouwen ook een andere bestemming. Je kunt dat nog goed zien in de binnenstad. Veel winkels waren vroeger woningen. Gebouwen die 'de tand des tijds doorstaan' en heel karakteristiek zijn, krijgen soms een monumentenstatus om ze voor het nageslacht te bewaren. Maar dat is geen garantie. Ook monumenten kunnen door het achterwege blijven van onderhoud in verval raken. Een aantal van deze gebouwen willen we hier noemen. Soms zijn ze verdwenen, soms bestaan ze nog en lopen we er iedere dag langs, zonder te weten dat het een bijzonder gebouw is. En soms zijn ze zelfs nooit gebouwd. De woontoren in het Stationspark waarover de toenmalige wethouder Ruimtelijke Ordening verklaarde dat deze over honderd jaar 'een monument zou zijn', is daar een voorbeeld van. Het 'monument' kwam niet verder dan de tekenafel.

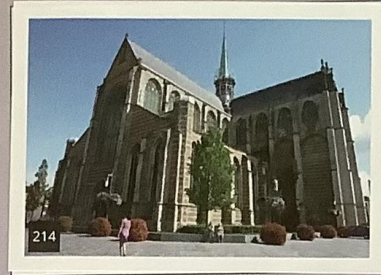
WATERTORENS

Kerken waren vanouds de beeldbepalende gebouwen van steden en dorpen. De Maria Magdalenakerk voor Goes, de Geerteskerk voor Kloetinge waren de vaste oriëntatiepunten in het landschap. Zij vertelden je waar je heen moest. In 1912 kwam er een bij. Aan de zuidrand van Kloetinge, aan de weg naar 's-Gravenpolder, verrees een modernistisch stalen bouwwerk met daarop een grote betonnen romp en een rank torenspitsje: de watertoren. De eerste van dit type in Nederland. En de hoogste: maar liefst 63 meter hoog. Je zag hem van overal. In de betonnen bak met stalen binnenwand kon 1250 m³ water worden opgeslagen, genoeg om in de wijde omgeving druk op de waterleiding te houden. Sinds de jaren tachtig wordt de leidingdruk met nieuwe technieken geregeld waardoor watertorens overbodig werden. Die van Kloetinge bleef staan, maar kreeg wel andere functies. Eerst werden er kantoren gebouwd, die naderhand weer zijn verbouwd tot woonappartementen.

Ook bij de verdwenen spoorwegovergang Van Hertumweg stond een watertorentje. Stoomlocomotieven namen er water in. Na de elektrificatie van het spoor, halverwege de jaren vijftig, deed het nog een paar jaar alleen maar dienst voor de locomotieven van het 'bietenlijntje', dat nu wordt beheerd en bereden door de Stoomtrein Goes-Borsele, en voor het schoonspuiten van veewagens. In 1962 werd het geschikt gemaakt als woning. Meneer Van der Veen, de gepensioneerde stationschef, ging er met zijn hondje in wonen. De bovenste verdieping gebruikte hij af en toe als openluchtwembad. In 1986 is het gesloopt.

Toen de watertoren niet meer nodig was, bouwden men kantoren in het reservoir, waarvan naderhand woonappartementen zijn gemaakt

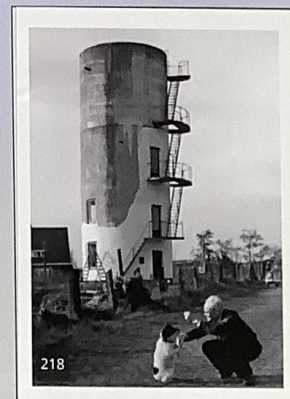
De Grote of Maria Magdalenakerk is beeldbepalend voor de Goese binnenstad

De in 1929 gebouwde Westerkerk, een ontwerp van Arend Rothuizen (1906-1990), wordt gebruikt voor zowel religieuze als culturele actualiteiten

De watertoren, een ontwerp van architect Carl Francke (1843-1931) is de enige Nederlandse watertoren van dit type

Meneer Van der Veen gebruikte de bovenste verdieping van het watertorentje bij de Van Hertumweg als privé openluchtwembadje

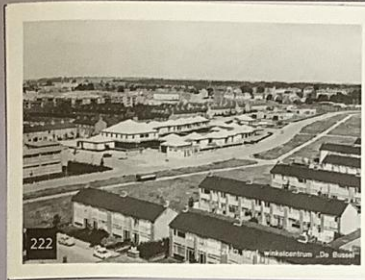
219
De eerste flats in Goes werden in 1952 gebouwd aan de Van Dusseldorpstraat

220
De daklijsten kregen een fraai ornament

221
De Bongerd was de eerste van drie torenflats in bouwplan Zuid

222
In 1970 kregen de bewoners van Goes-Zuid met De Bussel een eigen winkelcentrum

DE EERSTE FLATS IN GOES

Aan de Van Dusseldorpstraat, op de hoek met de Bergweg, verscheen in 1952 de eerste flat in het Goese straatbeeld. De beschikbare bouwgrond raakte op en de gemeenteraad vond dat er dan maar 'verdiepingsbouw' moest komen. Een aannemer uit Vlissingen mocht er mee beginnen. Hij voerde een ontwerp uit van de Vlissingse architect Willem Messer. Het gebouw kreeg drie bouwlagen: twaalf etagewoningen, zes aan zes gegroepeerd aan twee trappenhuisen, aan de achterkant twaalf bergschuurtjes en vier garages. De daklijst kreeg in het midden een fraai ornament. De gemeente kocht negen woningen en drie garages voor de verhuur. De andere woningen en garage waren voor risico van de aannemer. Een paar jaar later moest de gemeente extra woningen bouwen, omdat er zeven ambtenaren van de herverkavelingsdienst met hun gezinnen naar Goes zouden komen. Door dat extraatje werd een tweede flat mogelijk, vrijwel identiek aan de eerste. En in 1955 verrees er zelfs een derde, nu zonder ornament.

HOOGBOUW IN GOES

In de jaren zestig had Goes een wethouder die ertegen was om mensen in hoogbouwflats te laten wonen. Toch sloeg hij in februari 1968 de eerste paal voor de bouw van drie torenflats in Goes-Zuid. Hoogbouw bleek onontkoombaar. Bouwinvesteringen stagneerden terwijl de behoefte aan woningen groeide. Bouwbedrijf De Delta ontwikkelde een fabriek die bouwelementen leverde waarmee snel en relatief goedkoop hoogbouwflats konden worden gerealiseerd. En het Burgerlijk Armbestuur, dat door invoering van de Algemene Bijstandswet zijn oorspronkelijke functie verloor, richtte zich op het investeren in sociale woningbouw. Het was een niet te missen kans om in korte tijd 210 woningen te kunnen realiseren. De wethouder ging om. Het werden drie torenflats van tien woonlagen met op elke laag zeven eengezinswoningen en één zogeheten vrijgezellenwoning. Ze kwamen op de hoeken van het 'bouwplan Zuid'. De eerste kwam in 1969 gereed en werd De Bongerd genoemd. De andere twee, Weidezicht en Boszicht volgden snel daarna. Intussen kijkt in Goes niemand meer op van eigentijdse hoogbouw.

223
De Rotterdamse architect C. Zwiers ontwierp in 2004 voor het Stationspark een nooit gebouwde woontoren

224
Intussen kijkt in Goes niemand meer op van eigentijdse hoogbouw

DE EERSTE KANTOORHOOGBOUW

Ideeen over een landbouwcentrum in Goes voor allerlei provinciale directies en diensten van het Ministerie van Landbouw ontstonden al in 1953. Er moest veel gebeuren in Zeeland: herstel van de watersnoodschade, noodzakelijke hervorkavelingen, uitvoering van een nieuw Europees landbouwbeleid, vernieuwingen in de landbouw. Dat zou beter lukken vanuit één groot verzamelgebouw. Pas in 1959 kon de bouw beginnen. Het landbouwcentrum werd in opdracht van de gemeente Goes op een mooie plek aan de Westsingel gebouwd naar een ontwerp van de Vliissingse architect Willem Messer. Onderin was een kelder voorzien die kon dienen als commandocentrum van de Bescherming Bevolking. In de jaren negentig liep het gebouw leeg; diensten en instellingen werden opgeheven of gecentraliseerd. De gemeente huurde er enige tijd kantoorruimte. Woningcorporatie RWS kocht het gebouw in 2005 en maakte er seniorenwoningen in.

TELEFOONCENTRALE

De telefooncentrale die in 1938 verrees aan de v.d. Spiegelstraat was een wonder van technisch vernuft. Na de oplevering van het gebouw waren technici nog bijna anderhalf jaar bezig met het inbouwen van apparatuur, bekabeling en bedrading. Het was de hoofdcentrale voor Zeeland, met grote kelders voor de technische installaties en bovengronds ruime en prettig aandoende werkruimten voor het personeel, voornamelijk technici en telefonistes. Lokaal konden abonnees nu geautomatiseerd telefoneren. Voor interlokaal telefoneren was nog de tussenkomst van een 'telefoonjuffrouw' nodig. Na de Tweede Wereldoorlog veranderde veel in en aan het gebouw. De capaciteit werd door toenemend telefoonverkeer en technische innovaties steeds uitgebreid. Aan de achterkant werd het gebouw enkele keren uitgebreid. Ook de kelder werd tot onder het Koepoortplein uitgebreid. Door de komst van draadloos telefoneren verloor de centrale uiteindelijk zijn functie. Het bovengrondse deel werd verhuurd aan andere bedrijven.

Achtergrond:

Goes gezien vanaf de zuidkant, met op de voorgrond het dan bijna voltooide stadskantoor.

In de kelder van het landbouwcentrum was een commandocentrum van de Bescherming Bevolking

Het voormalig landbouwcentrum werd omgebouwd tot appartementencomplex

De inrichting van de telefooncentrale duurde langer dan de bouw

Voor interlokaal telefoneren was vroeger nog de tussenkomst van een 'telefoonjuffrouw' nodig, hier in de centrale van Goes

Bij de entree van de telefooncentrale is een gevelsteen te zien met de beeltenis van Jacoba van Beieren (met valk), gemaakt door Gra Rueb (1885-1972)

De televisietoren kwam te staan midden in toen nog landelijk gebied

Door uitgekende verlichting heeft StichtLicht van de toren een kunstobject gemaakt

DE TELEVISIETOREN

Voor veel Zeeuwen en zeker voor Goesenaren is de televisietoren het meest iconische gebouw in de wijde omgeving, een baken in het vlakke Zeeland. En hoewel het vooral een functioneel en technocratisch gebouw is, vinden veel mensen de toren eenvoudigweg mooi. De betonnen toren kon door toepassing van een nieuw glijbekistingssysteem vrij snel worden gebouwd. Eind 1956 was de beoogde hoogte van 86 meter bereikt. Daar bovenop kwam nog een mast van 42 meter. Later werd die mast verhoogd, waarna de toren 148 meter hoog was. Die rood-witte mast is in 2007 weer op spectaculaire wijze verwijderd met behulp van een Zwitsers helikopterbedrijf dat er een kortere witte mast voor terugzette. Sindsdien is de toren 137 meter hoog. StichtLicht heeft van de toren min of meer een kunstobject gemaakt door hem enkele avonden per week tot vreugde van velen te verlichten en aan te lichten, bij bijzondere gelegenheden zelfs met een passend kleurtje.

GASFABRIEK

De Gasfabriek werd in 1860 geopend en stond aan de Westhavendijk, waar in die tijd nog een woonbuurtje was: de Pieter Jaspersestraat en het Pieter Jasperseplein. Een buurtje dat door Goesenaren die er niet woonden denigrerend De Jordaan werd genoemd. Daar stond ook café Havenzicht. In de loop van de negentiende eeuw zijn er heel wat gasfabrieken gebouwd. Het initiatief in Goes kwam van particuliere ondernemers. In 1887 werd de gemeente Goes eigenaar. Er werd gas geproduceerd uit kolen die per schip werden aangevoerd over het kanaal. Toen Goes in 1953 aansloot op het gasnet van de cokesfabriek in Sluiskil was het eigen Goese gas niet meer nodig en werd de fabriek gesloten. Later besloot de gemeente zowel de fabriek als het woonbuurtje te slopen. Halverwege de jaren zeventig was alles weg. Daarna was nog wel een ingrijpende bodemsanering nodig.

Het woonbuurtje bij de gashouder, ook wel de Goese Jordaan genoemd, is half jaren zeventig gesloopt

De gasfabriek met weegbrug werd bevoorraad via het kanaal

Café Havenzicht aan de Westhavendijk met 'peterolievrouw' Johanna Roose

STOOMGEMAAL KATTENDIJK

Het stoomgemaal onderaan de zeedijk bij Kattendijke, dat in 1883 in werking werd gesteld, moest afwateringsproblemen oplossen van een flink gebied. Behalve de omgeving van Goes en Kloetinge moesten ook de Buitenpolders van Nisse en de Goese Polder hierop gaan afwateren, in totaal 6.350 ha. Het kreeg daarom een forse stoommachine en dus ook een flinke schoorsteen. Toch kon het de wateroverlast, vooral in De Poel, niet definitief oplossen. In 1912 werd de capaciteit uitgebreid met een dieselmotor. Het gemaal is in april 1980 gesloopt. Tot die tijd lag het in een elegante kronkel van de Oude Zeedijk, iets verder noordwaarts dan nu. Het had een grote spuikom, waarvan nu zowaar nog een stukje over is. Toen de dijken van de Oosterschelde op deltahoogte werden gebracht, stond het gemaal in de weg. De kronkel moest rechtgetrokken worden. De nieuwe dijk kwam meer landinwaarts te liggen, over de plek van het gemaal.

WEEGBRUG

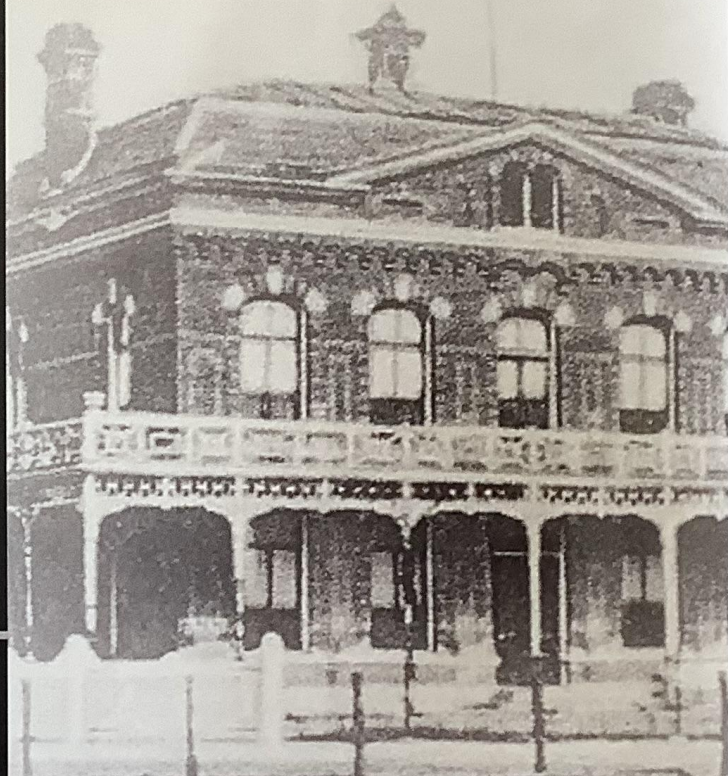
Heel lang was het een vertrouwd beeld voor wie bij de Ringbrug afsloeg naar de sportvelden, Wilhelminadorp of 't Sas: het witte weegbrughuisje. Het gebouwtje stond er sinds 1933 ter vervanging van een ouder exemplaar dat ooit was gebouwd voor de gemeentelijke gasfabriek. Tot 1980 is de weegbrug beheerd door een Maatschappij tot Exploitatie van Weegbruggen 'Zuid-Beveland'. Daarna kwam hij in eigendom van de Goese Metaalhandel T. van Son. Sinds 2005 werd er niets meer gewogen en ook niet meer onderhouden, waardoor het huisje er wat slordig uit begon te zien. Er was geen toekomst meer voor, want het gebied langs het kanaal zou een nieuwe bestemming krijgen. Uiteindelijk heeft de Stichting Stoomtrein Goes-Borsele zich erover ontfermd. Die heeft het gebouwtje in 2009 op een dieplader gezet en het een plekje gegeven op haar museumterrein in Goes.

Achtergrond:

De negentiende-eeuwse Villa Ma Retraite werd in de jaren dertig van de vorige eeuw afgebroken in verband met de aanleg van de Patijnweg.

Het stoomgemaal van Kattendijke loosde overtollig polderwater op de Oosterschelde

Bij het stoomgemaal hoorde een dienstwoning

Na de sloop van het gemaal in 1980 legde Rijkswaterstaat een kaarsrechte dijk over de plek

Het weegbrughuisje op weg naar het terrein van de Stoomtrein Goes-Borsele

Het Goese station was een 'standaardstation SS vierde klasse'

Het huidige stationsgebouw is tegenwoordig grotendeels verhuurd aan derden

SPOORWEGSTATION

Het station van Goes, dat op 1 juli 1868 werd geopend, was een 'standaardstation SS vierde klasse'. De letters SS stonden voor StaatsSpoor. Zulke stations bestonden overal in Nederland uit een rechthoekig gebouw van twee verdiepingen en vleugels aan beide kanten. Het was het eerste van deze omvang in Zeeland. Het gebouw had een stationshal met loketten en wachruimten met daarboven een woning voor het gezin van de stationschef. De functie van de zijvleugels veranderde in de loop der tijd, daarin waren de stationsrestaurant en de fietsenstalling gevestigd. Voor het gebouw was een stationsplein met bushaltes, hotels (Terminus, Tivoli) en een brede Stationsweg naar de binnenstad. In 1957 werd die Stationsweg ter gelegenheid van de elektrificatie van de spoorlijn vernoemd naar Frans den Hollander, de uit Goes afkomstige, toenmalige directeur van de Nederlandse Spoorwegen. Het oude stationsgebouw is in 1980 afgebroken. Op dezelfde plek werd in 1982 een modern en ruim stationsgebouw geopend, dat sindsdien al vele functiewijzigingen heeft ondergaan. Ook het Stationsplein is aangepast aan moderne inzichten.

POSTKANTOOR

Tot voor kort hadden we postkantoren, waar je voor veel zaken terecht kon. Dat was voor het versturen van post en het kopen van postzegels. Maar ook voor telefonie- en telegraafdiensten en bankzaken. Zelfs voor visakten en kentekenbewijzen moest je daar zijn. We hebben nu postbalies in winkels; de overige zaken doen we vaak digitaal. Hierdoor zijn de postkantoren gesloten en van functie veranderd. Het postkantoor van Goes, Grote Markt 28, is nu café-restaurant Het Postkantoor. Het gebouw – althans de buitenkant – is een rijksmonument. In 1890 is het in neo-renaissance stijl als woonhuis gebouwd op de Grote Markt. Over de bewoners ervan is te lezen in het boek *Het oude huis en wij*, geschreven door A. Rutgers van der Loeff-Baseman (1910-1990) en haar moeder N. Baseman Goemans (1876-1967).

Het pand Grote Markt 28, een rijksmonument, diende jarenlang als postkantoor

Grand Café Het Postkantoor houdt zijn afkomst in ere

In het boek 'Het oude huis en wij' is het latere postkantoor de 'hoofdpersoon'

In Goes staan ook gebouwen die op zijn minst als 'heel bijzonder' kunnen worden aangemerkt. In het verleden zorgden ze soms voor ophef omdat niet iedereen de bouwstijl kon waarderen. We noemen er enkele.

DE VILLA

Aan de v.d. Spiegelstraat staat De Villa. Het pand is in 1886 gebouwd als woning in opdracht van Max Salberg, de directeur van de plaatselijke meelfabriek. De architect heeft in zijn ontwerp teruggegrepen op stijkenmerken uit vroegere perioden. In De Villa overheerst de neorenaissance, een bouwstijl die populair was in de negentiende eeuw. We zien dat ook bij de bouw van het postkantoor op de Grote Markt. In de architectuur ziet men de combinatie van verschillende stijlen soms als 'niet authentiek'. Dat was de reden dat er honderd jaar later stemmen opgingen om het gebouw maar te slopen in plaats van te restaureren. De gemeenteraad koos gelukkig voor restauratie. Nu is het een rijksmonument.

ARENDSSLOT

Een vergelijkbaar geval hebben we met het Arendsslot bij 's-Heer Arendskerke. Het is begin deze eeuw gebouwd als een middeleeuws kasteel. De meningen varieerden van 'geweldig', 'vreselijk' tot 'over the top'. Vergelijkingen werden gemaakt met De Efteling en Disneyland. Het ontwerp is van de eigenaar en 'kasteelvrouw' Henny Bosman. Haar man Marco is aannemer en hun voorliefde noemen ze zelf een 'kasteelgekte'. In 2012 werd hun kasteel bij een verkiezing onder de bevolking over nieuwe architectuur uitgeroepen tot mooiste gebouw van Zeeland.

DE AMBACHTSHEERLIJKHEID KLOETINGE

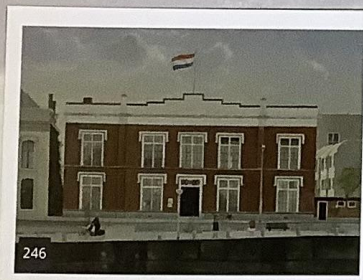
Sedert de middeleeuwen bestaat de ambachtsheerlijkheid Kloetinge. Vóór de tijd van Napoleon was een ambachtsheer een functie die enigszins vergelijkbaar is met die van burgemeester, maar dan met erfopvolging. Er is veel veranderd, maar de ambachtsheerlijkheid Kloetinge bestaat nog altijd. Tot 1880 bewoonde de ambachtsheer zijn 'herenhuis' aan het Geertesplein, tegenover de kerk. Daarna verkocht hij het aan de kerkvoogdij van de Hervormde kerk die het liet afbreken om ruimte te maken voor een pastorie. Dit pand werd nog weer later het gemeentehuis van Kloetinge. De ambachtsheer, die intussen al niet meer in Kloetinge woonde, had in 1871 een jachthuis laten bouwen, waarin hij verbleef als hij naar Kloetinge kwam om te jagen.

De in 1886 gebouwde Villa was vijftig jaar, tot 1972, het kantoor van de Keuringsdienst van Waren en daarna vele jaren de Muziekschool

Twee rijksmonumenten aan de Albert Joachimikade: links de voormalige Rijks HBS en rechts de voormalige strafgevangenis

De strafgevangenis, later in gebruik als belastingkantoor, in primitieve stijl geschilderd door de Iraanse schilder Ahmad Khaknegar (1943-2007)

Het herenhuis tegenover de Geerteskerk aan het Marktveld werd in 1881 gesloopt

Het jachthuis van de ambachtswvrouw van Kloetinge

Smidsknecht Johannes Cornelis Masee (1771-1844) opende in 1832 een winkel in ijzerwaren

In het verleden waren er ook enkele gebouwen van bedrijven in Goes die als 'markant bouwwerk' aangemerkt kunnen worden. Helaas zijn de meeste van deze gebouwen ook weer afgebroken. Soms zien we zo'n bedrijfsgebouw terug in een andere functie.

HANDELSMAATSCHAPPIJ MASSEE

Zo'n markant gebouw is de loods van Masee. Johannes Cornelis Masee (1771-1844) was smidsknecht en opende in 1832 een winkel in ijzerwaren en kleine landbouwgereedschappen in Goes. Na zijn dood werd het bedrijf door zijn weduwe en zijn zoons voortgezet. Het bedrijf werd een begrip onder de naam 'Wed. J.C. Masee & Zn'. Er werkten tientallen mensen op verschillende locaties. Sommige van deze gebouwen bestaan nog in Goes. Op de Dam, aan de veste, heb je de oude smederij met de drie puntedakjes, nu is het een restaurant. Aan de noordkant van de Grote Markt had men ook een bedrijfspand. Ook daarin zit nu een horecabedrijf. Bij het station stond de loods voor grote landbouwwerktuigen. Met de aanleg van een nieuwe ontsluitingsweg in 1985 is dat pand verplaatst naar het Openluchtmuseum te Arnhem waar deze authentieke loods een complete metamorfose onderging. De hoge houten nok, de grote zwartmetalen ramen en betonnen gietvloer zorgen voor een indrukwekkend welkom.

FRANKEN & VAN WEEL

Een ander markant gebouw was het bedrijfspand aan de Singelstraat van Franken & Van Weel. In 1892 begonnen Lambrecht Franken (1858-1920) en Marinus Goemans aan de Turfkade te Goes een winkel in ijzerwaren, landbouwwerktuigen, kachels en haarden onder de naam 'Franken & Goemans'. Vanaf 1901 wordt David van Weel firmant en gaat het bedrijf verder als 'Franken & Van Weel'. Een jaar later in 1902 werd een nieuw pand aan de Singelstraat betrokken. In de jaren zestig is het bedrijf verhuisd en heeft groothandel Van Melle er enkele jaren in gezeten. Daarna is het gebouw gesloopt. Het bedrijf Franken heet inmiddels Franken Robotics en is verhuisd naar Borssele. Tot 1983 was het nog in het bezit van de familie van de oprichter.

Weer een ander pand van Masee stond bij de dam

De loods van Masee die bij het station van Goes stond, is tegenwoordig in het Openluchtmuseum te Arnhem in gebruik als evenementenlocatie

Het bedrijfspand van Franken & Van Weel aan de Singelstraat

Groothandel Van Melle aan de Singelstraat moest plaats maken voor een bankgebouw

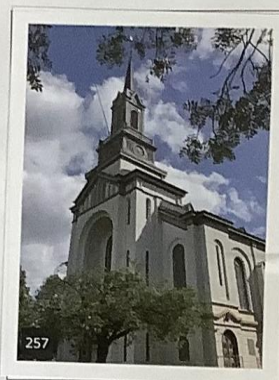
254
De kerk van Kattendijke is gesticht in de vijftiende eeuw en in de loop der eeuwen veel veranderd. De achtkantige toren dateert van circa 1630

255
De Petruskerk in 's-Heer Arendskerke, hier gezien vanuit de Vermetstraat, stamt uit de veertiende en vijftiende eeuw

256
Het schip van de kerk in 's-Heer Hendrikskinderen is negentiende-eeuws; de 'Peperbus', de toren, is uit de vijftiende eeuw

257
De neoclassicistische Nicolauskerk in Wolphaartsdijk is kort na 1860 gebouwd

GOED VAN KERKEN VOORZIEN

Tot aan de Franse Revolutie in 1789 waren kerk en staat met elkaar verweven. Vorsten regeerden op basis van een goddelijk recht. Er kwam een scheiding van kerk en staat. In veel landen is dat in de wet verankerd. In Nederland is dat niet bij wet geregeld, maar is men wel naar die situatie toegegroeid. Aan de grootte van de kerkgebouwen kun je nog zien hoe machtig deze instituties waren. Het zijn markante gebouwen die in dit kijkboek niet mogen ontbreken.

DE GROTE OF MARIA MAGDALENAKERK

Dit is de oudste kerk van Goes. Van oorsprong was het een rooms-katholieke kerk die al in de twaalfde eeuw gewijd was aan Maria Magdalena, de stadspatrones van Goes. In de dertiende eeuw werd de kerk uitgebreid met een koor. En in 1423 werd er een nieuwe toren gebouwd en werd de kerk verder uitgebreid. Na de reformatie in de zestiende eeuw, waarbij de protestanten zich afscheidden van de katholieke kerk, werd het een protestantse kerk. In 1618 brandde de kerk af. Bij de herbouw werd het gebouw hoger gemaakt en ontstond het kerkgebouw zoals we dat nu kennen.

DE HEILIGE MARIA MAGDALENAKERK

Na de reformatie, waardoor er een kerkscheuring ontstond, bleef een groot aantal mensen de katholieke kerk trouw. Alleen hadden ze geen eigen kerkgebouw meer. Vanaf die tijd werd er door de rooms-katholieke gelovigen op andere plaatsen gekerkt. Vaak moest dat illegaal omdat rooms-katholieke diensten door de nieuwe protestantse machthebbers verboden werden. Men kerkte dan in schuren of boerderijen. De termen 'schuilkerk' en 'kerkhoeve' herinneren daar nog aan. Pas na de Franse Revolutie kwam er vrijheid van godsdienst. Een vrijheid die tegenwoordig in de Grondwet en in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens is opgenomen. In 1815 werd er in Goes een nieuwe katholieke kerk gebouwd die aan de Heilige Maria Magdalena werd gewijd. Hij kwam recht tegenover de protestantse kerk. Bijna honderd jaar later werd deze kerk vervangen door het huidige gebouw aan de Singelstraat.

KERKSPLITSINGEN

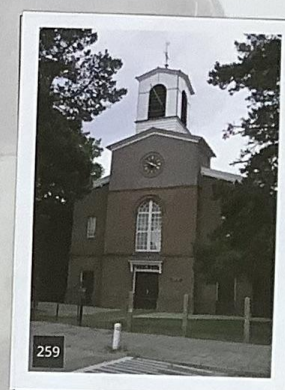
De rooms-katholieke kerk wordt de 'moederkerk' genoemd. Tot aan de reformatie in de zestiende eeuw was dit de enige kerk. Na de kerkscheuring, die leidde tot de protestantse kerk, zouden er nog vele kerksplitsingen volgen. De kerken in Goes en de omliggende dorpen zijn veelal markante gebouwen uit heden en verleden. Hoewel veel mensen zich nog wel 'gelovig' noemen, loopt het aantal kerkbezoekers terug, waardoor sommige kerken zijn gesloopt of een andere functie kregen. Het komt ook voor dat kerken te klein worden waarna er een nieuw kerkgebouw wordt neergezet.

Achtergrond:

In 1815 werd recht tegenover de protestantse Grote of Maria Magdalenakerk een tweede (katholieke) Maria Magdalenakerk gebouwd.

De oorspronkelijk aan de heilige Gertrudis gewijde Geerteskerk kreeg rond 1525 haar huidige vorm

'Architect Isaac Warnsinck (1811-1857) verwerkte in zijn ontwerp voor de kerk van Wilhelminadorp waterstaatelementen

Het kerkje van de Doopsgezinde Gemeente Goes, ontworpen door architect Arend Rothuizen, dateert van circa 1930

Het Leger des Heils werkte van 1892 tot 1996 vanuit dit gebouw aan Ravelijn de Groene Jager

Aan de Lange Vorststraat, waar nu Intertoys is gevestigd, stond tot ca 1911 de synagoge

DAAR IS WAT TE DOEN

DE PRINS VAN ORANJE

Vierhonderd jaar lang was De Prins van Oranje een centrum van vermaak en vertier. In 1595 vestigde zich in de Nieuwstraat, toen een winkelstraat, een herberg annex stalhouderij met de naam De Prince. Volgende eigenaren breidden de herberg uit tot logement. Er kwam een kaats- en kolfbaan bij en de stalhouderij verdween. Begin twintigste eeuw maakte H. Breen, de nieuwe eigenaar, er op verzoek van de gemeente een schouwburg van. Volgende generaties Breen versterkten het culturele karakter door naastgelegen panden erbij te trekken voor ruimere garderobe- en horecafaciliteiten en verbetering van de toneeltoren. Eind jaren negentig bleek het gebouw verouderd. De 'laatste' Breen verkocht het complex in 1998 aan de gemeente die het uiteindelijk liet slopen. Achter de bewaard gebleven voorgevel is een appartementencomplex gebouwd.

DE WITTE BIOSCOOP

Goes had het altijd moeten stellen met incidentele filmvertoningen, in schouwburgzalen of tijdens de kermis in een tent. C.J. van Liere zag in 1921 het gat in de markt. Hij dreef melksalon De Landbouw, aan de Grote Markt. Hij kocht het pand achter de melksalon, met witte gevel, en begon daarin De Witte Bioscoop. De ingang met kassa was in de Korte Vorststraat. Er stonden 150 stoelen in de zaal, een piano en een kachel. Op het balkon waren ook nog 50 zitplaatsen. In de pauze konden bezoekers binnendoor naar de melksalon voor een versnapering. In 1924 veranderde de naam in Bioscoop en Melksalon De Landbouw.

GRAND THEATER

Toen Slot Oostende in 1928 nieuwe eigenaren kreeg, bouwden ze achter het bestaande gebouw een bioscoop. De entree paste precies tussen hun café en de pastorie van de katholieke kerk. Maar het liep niet zo goed. Vijf jaar later, midden in de crisis, moesten ze de bioscoop verkopen aan hun concurrent Van Liere, eigenaar van De Witte Bioscoop. Van Liere maakte de zaal mooier en gezelliger, koos voor de naam Grand Theater en heropende na vijf weken. Met de filmvertoningen achter De Landbouw was het toen afgelopen. Decennia lang was het Grand Theater dé bioscoop van Goes. Na zeventig jaar trouwe dienst kwam het einde. Eigenaar Cinema Group, opvolger van vader en zoon Van Liere, kwam niet tot overeenstemming met de gemeente over een nieuwbouwlocatie en hield het in Goes voor gezien. Lange tijd was de ingang van het Grand Theater een spooklocatie aan de Singelstraat. Pas in 2017 werd het gesloopt om ruimte te maken voor het terras van Slot Oostende. Tien jaar eerder, in 2007, kreeg Goes bij de Zeelandhallen een nieuwe bioscoop, het Merral theater, tegenwoordige DaVinci bioscoop geheten.

De Nieuwstraat in 1902 met links de schouwburg De Prins van Oranje

De Goese Operette Vereniging met 'La Fille de de Madame Agnot' in de Prins van Oranje

De naam van het in 2004 geopende theater de Mythe aan het Bleekveld verwijst naar de gelijknamige voorstelling van cabaretier Freek de Jonge

De eerste bioscoop van Goes, lag achter café De Landbouw en werd De Witte Bioscoop genaamd

De poster van het filmfestival in 2013 in de DaVinci bioscoop en filmhuis 't Beest

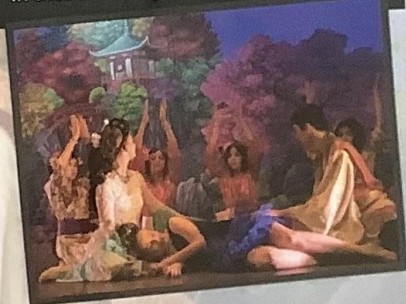
Een optreden van de band Group '69 in (waarschijnlijk) het Goese Schuttershof

HET SCHUTTERS HOF

Schutterijen speelden lang een rol in de stadsverdediging, ook in Goes. Mannelijke inwoners waren lid van het voetbooggilde, handbooggilde of kolveniersgilde. Ze hadden allemaal een eigen hof waar ze wekelijks oefenden. Aan de straatkant stond een gebouw om te vergaderen en iets te drinken. Toen de schietvaardigheid niet meer belangrijk was, bleven sommige hoven bestaan als horecagelegenheden, zoals het hof aan de Kreukelmarkt. In de achttiende eeuw was het Schuttershof al voornamelijk herberg en tapperij. In de negentiende eeuw nam ook sociëteit Van Ongenuchten Vrij er zijn intrek en bouwde men in de grote tuin een schouwburgzaal. Het complex werd voor vele doeleinden gebruikt: bijeenkomsten, vieringen, bruiloftsfeesten, filmvertoningen en examens. In de jaren zestig kreeg het Schuttershof nog naam als poptempel: de zaterdagavondoptredens in het Schuttershof werden legendarisch. Het inmiddels sterk verouderde gebouw werd in 1974 afgebroken en maakte plaats voor een winkelcentrum.

Achtergrond:

Een optreden van Balletstudio Free in 2017 met het programma Qing dynastie in theater de Mythe.

Het Grand Theater maakt in 1936 reclame voor de documentaire 20.000 mijlen over zee

Het in 1974 afgebroken Schuttershof was - in vele gedaanten - eeuwenlang de plek van vertier

GASTVRIJ GOES

Al in 1525 stond er op de hoek Grote Markt / Rijnfelstraat een herberg. Vooral de voorname zakenlieden en notabelen kwamen er. Nadat de herberg bij de stadsbrand van 1554 afbrandde, werd het pand herbouwd en kwam er een hotel in, De Grote Zoutkeete. Het heeft veel eigenaren gekend en veranderde ook wel eens van naam. Jarenlang heette het De Oude Zoutkeet en vanaf 1865 kortweg De Zoutkeet.

Aan de Grote Markt werd in 1753 een groot patriciërshuis gebouwd voor de aanzienlijke familie Keetlaer. De Keetlaers waren sinds de zestiende eeuw actief geweest in het bestuur van de stad en de streek en bekleedden ook functies aan het Hof van Holland. Het huis had aan de achterkant een tuin en een koetshuis, want een voorname familie had paarden. In 1812 maakt Johannes van Ham er hotel De Nieuwe Groote Zoutkeet van, ter onderscheiding van het andere Zoutkeethotel aan de Markt. Tussen 1830 en 1836 heet het hotel De Stad Rotterdam en vanaf 1836 hotel De Korenbeurs. Vanaf het begin van de twintigste eeuw tot de sluiting in 1981 was het hotel in handen van de familie Verwer.

Aan de Grote Markt, op de hoek met het Papegaaistraatje, stond tussen 1908 en 1969 Hotel Centraal. Bij de opening werd het geprezen om diverse innovaties, zoals een geurloos urinoir, een watercloset en een spijlsliff voor het restaurant op de eerste verdieping. Andere bijzonderheden: het had balkons aan de straatzijde en, 'op de stoep', tafeltjes waaraan men bij mooi weer iets kon nuttigen. Het was een initiatief van L.C.C. Fukkens, die er De Tol aan de Kloetingseweg voor van de hand deed. Al na een jaar droeg hij het hotel over aan de familie Mol, die het hotel in bezit hield tot de sluiting in 1969.

Hotel De Korenbeurs was gebouwd als woonhuis van de regentenfamilie Keetlaer

Een rijke familie als Keetlaer liet een groepsschilderij maken van de kinderen

Hotel Centraal had - voor die tijd bijzonder - buiten tafeltjes waaraan men bij mooi weer iets kon gebruiken

Hotel De Zoutkeet stond op de hoek van de Grote Markt en het Rijnfelstraatje

Het barokke interieur van Hotel De Zoutkeet

Ooit waren er twee hotels bij het station. Terminus is er nog altijd. Tivoli was er eerder, maar hield het minder lang vol. In het laatste pand aan de oostkant van de toenmalige Stationsweg opende Tivoli in 1869 als koffiehuis. Rond de eeuwwisseling breidde het uit tot hotel dat vervolgens in 1908 helemaal afbrandde. Een jaar later heropende eigenaar Peeman een nieuw hotel naar ontwerp van (stads)architect F.G.C. Rothuizen. Kort na de Tweede Wereldoorlog werd het tijdelijk gebruikt als kantoor voor de afhandeling van zaken uit de oorlog. Maar al snel werd het weer een hotel. In 1956 sloot het opnieuw de deuren en nu definitief, waarna het pand werd gebruikt als kantoor. In 1977 werd het gebouw gesloopt voor de nieuwe ontsluitingsweg langs het station.

Verderop langs de spoorlijn kwam Hotel Ockenburg. Die naam kreeg het pas in 1957. Daarvoor heette het Hotel Nieuw Goes. Toch is Ockenburg een begrip geworden, de nabijgelegen spoorwegovergang en de bushalte werden immers ook zo genoemd. Ockenburg was de naam van de eigenaar die zich in 1957 aandiende en al na twee jaar vertrok, maar de naam bleef.

Achtergrond:
De Grote Markt met onder andere Hotel De Korenbeurs.

Hotel Tivoli opende in 1869 als koffiehuis en sloot de deuren in 1956

Hotel Terminus overleefde alle herinrichtingen van het Stationsplein

Hotel Ockenburg behield de naam van een eigenaar die er maar twee jaar de scepter zwaaide

TIJD VOOR EEN DRANKJE

HET CAFÉLEVEN

Een van de oudste cafés van Goes is café Baarends. Het ligt buiten de veste, aan de Voorstad. Jan Warrens begon daar in 1838 een tapperij. Hij werd opgevolgd door de man die met zijn dochter trouwde. De tapperij wisselde nog een paar keer van eigenaar, totdat de eerste Baarends 'in de zaak' kwam. Dat was Rinus Baarends, die in 1912 trouwde met de dochter van de toenmalige eigenaar Verbeem. Ergens in de jaren daarna namen zij het café van hem over en kreeg het gaandeweg zijn huidige naam.

De Grote Markt is vanouds het centrum van de horeca in Goes. Ooit waren er de grote hotels te vinden en altijd, al vanaf de veertiende eeuw, de herbergen, tapperijen, koffiehuisen, restaurants, melksalons, cafés, bars en eethuizen. Een bekend café is Flora, een pand waar al eeuwenlang getapt werd. In 1722 opende er Het Royale Coffyhuys dat ruim 100 jaar bleef bestaan. Later heette het achtereenvolgens Groot Koffijhuis, café Hartman en café Boudeling, tot Piet Clement het in 1921 overnam en er een melksalon en lunchroom in begon die hij Flora noemde. Die naam bleef toen het onder nieuwe eigenaren weer café werd.

Er zijn maar weinig cafés die generaties lang blijven bestaan. Café Nationaal op de Grote Markt is er zo een. Het bestaat al ruim honderd jaar als café. In 1920 was het een nieuw project van vader en zoon Boudeling, horecaondernemers die meer zaken hadden. In de jaren vijftig werd het overgenomen door Gerrit Luyck, ook zo'n ondernemer met meer horecagelegenheden.

Op koningsdag zit de muziek in café Baarends op het biljart

De familie Baarends is na ruim honderd jaar nog altijd eigenaar van café Baarends

Café-restaurant Boudeling bestond van 1901 tot 1921

282
In 1920 werden de biervaatjes met paard en wagen bij Café Nationaal afgeleverd

283
Op de hoek van de Kreukelmarkt, waar nu The New Inn is, begon rond 1870 Gillis Warrens zijn Koffijhuis Warrens

284
Café Flora met een fraai balkon

Het café op de hoek Singelstraat/Kreukelmarkt stond bij velen bekend als café Bordui, maar zo heeft het niet altijd geheten. Het begon in 1870 als Koffijhuis Warrens, het werd in 1931 café Foudraine. In 1960 namen Ward Bordui en Koos Foudraine het café over van Koos' ouders en noemden het De Gans. Maar Goesenaren duidden het doorgaans aan als café Bordui. Sinds 1991 heet het The New Inn.

Goesenaren nemen graag een kijkje aan het Sas. Even op de dijk, zwemmen, oesters rapen. En daarna wat eten of drinken bij Het Loze Vissertje. Het café staat er al meer dan tweehonderd jaar. In 1815 begonnen als een 'piepklein' huiskamercafé en al snel omgebouwd tot herberg. Na veel andere namen kreeg het in de twintigste eeuw zijn huidige naam.

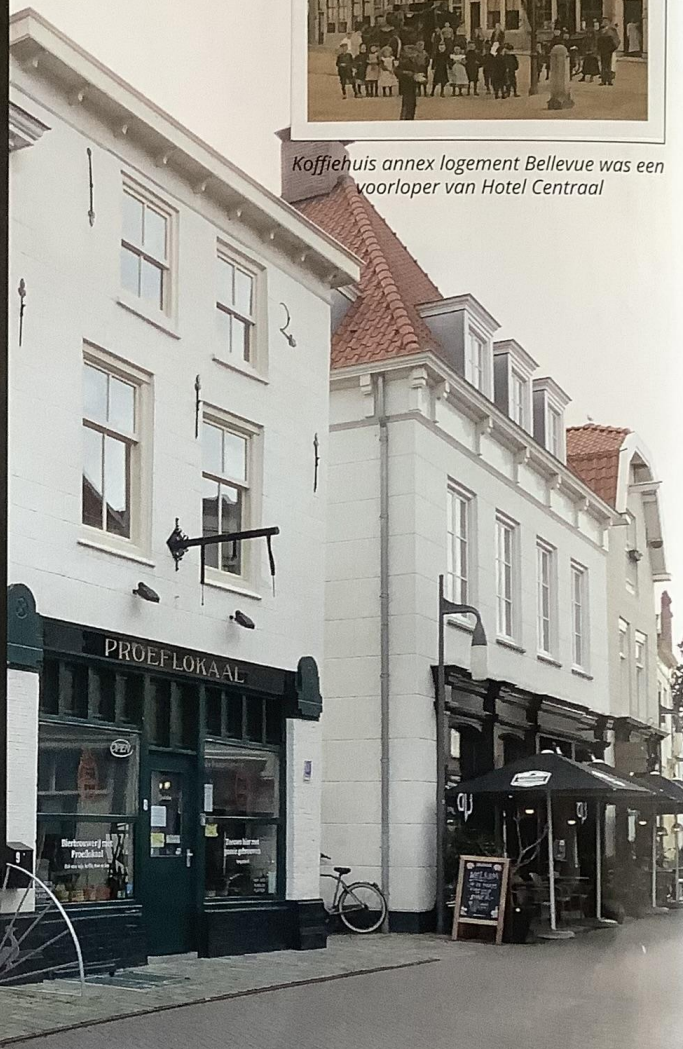
Tegenover de kerk stond al sinds 1750 een herberg op historische grond. In 1928 werd het 'Slot Ostende' genoemd met één 'o'. Dat bleef zo tot de huidige eigenaren het weer gewoon Slot Oostende noemden. Dat deden ze na een grootscheepse renovatie en uitbreiding van het complex (foto blz. 6).

Brouwerij-Proeflokaal Het Gansje, sinds 2018 gevestigd aan de Magdalenstraat 9, kunnen we zien als de opvolger van de in 1902 opgeheven Brouwerij De Gans aan de Wijngaardstraat. De naam geeft het al aan: Het Gansje, met de brouwerij direct achter het proeflokaal, is één van de kleinste brouwerijen van Nederland en België. Aan de andere kant van de Goudenmuilstraat zit het veel ruimer bemeten café-restaurant de Brass, de opvolger van d'Anvers.

Foto pagina 67: De Deesche Watergang, goed zichtbaar vanaf de Kattendijksedijk, is een kreekrestant met een grote vogelrijkdom. Het gebied maakt deel uit van het Natura-2000 gebied Oosterschelde. Het gedicht 'Thuiskeer in Zeeland' van Zeeuwse dichter Hans Warren en natuurliefhebber bij het uitzichtpunt is dan ook heel toepasselijk.

Koffiehuis annex logement Bellevue was een voorloper van Hotel Centraal

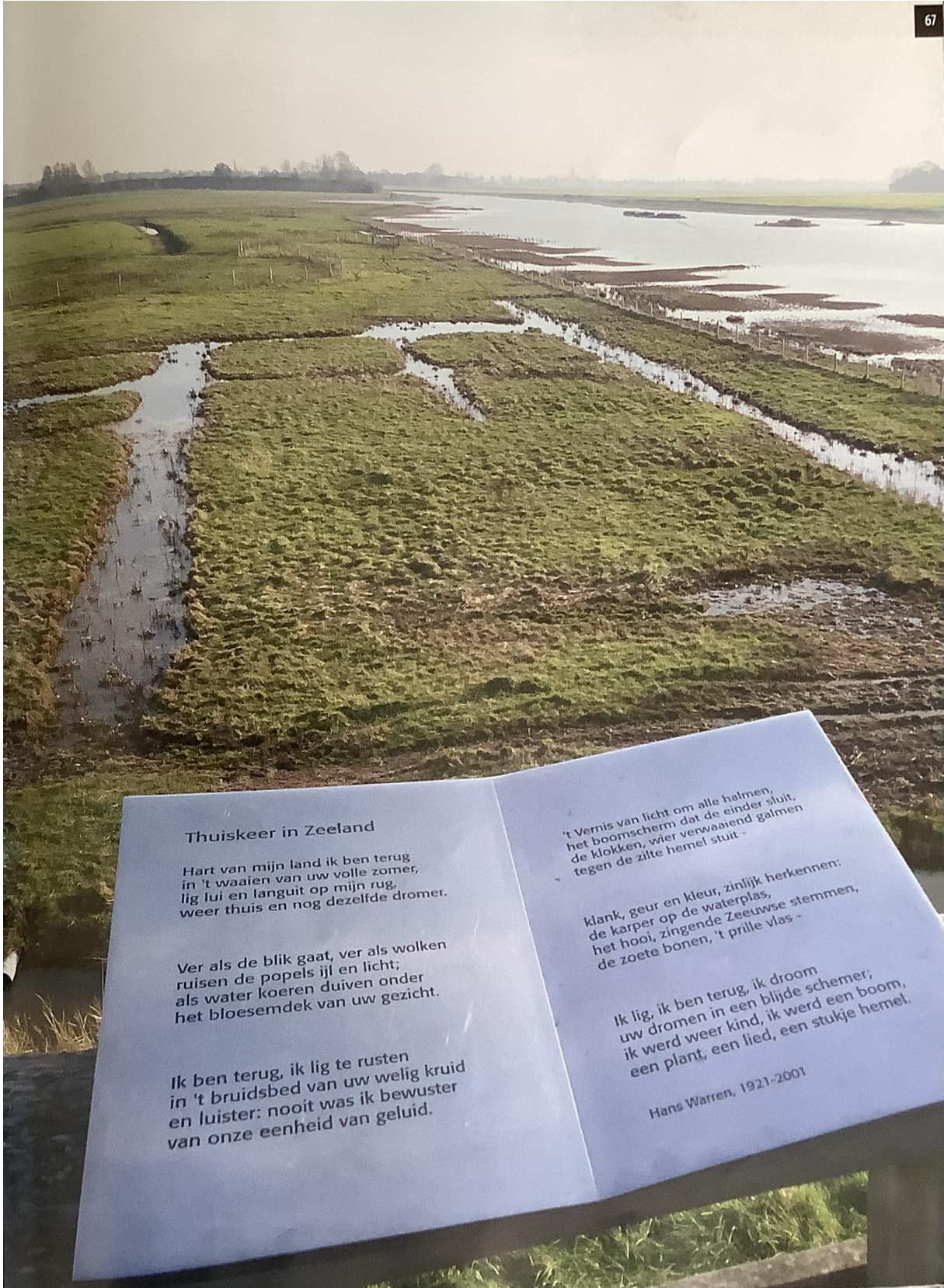
Even wat eten of drinken bij het Sas, waar al ruim tweehonderd jaar een café is

De familie Oostdijk begon in 1938 aan de rijksweg in 's-Heer Hendrikskinderen Café Restaurant 'De Oranjeboom'

De Tol, een herberg, later met speeltuin, die van ca. 1820 tot 1965 gevestigd was aan de Buys Ballotstraat te Kloetinge

Thuiskeer in Zeeland

Hart van mijn land ik ben terug
in 't waaien van uw volle zomer,
lig lui en languit op mijn rug,
weer thuis en nog dezelfde dromer.

Ver als de blik gaat, ver als wolken
ruisen de popels ijl en licht;
als water koeren duiven onder
het bloesemdek van uw gezicht.

Ik ben terug, ik lig te rusten
in 't bruidsbed van uw welig kruid
en luister: nooit was ik bewuster
van onze eenheid van geluid.

't Vernis van licht om alle halmen,
het boomschem dat de einder sluit,
de klokken, wier verwaaiend galmen
tegen de zilte hemel stuit -

klank, geur en kleur, zinnijk herkennen:
de karper op de waterplas,
het hooi, zingende Zeeuwse stemmen,
de zoete bonen, 't prille vlas -

Ik lig, ik ben terug, ik droom
uw dromen in een blijde schemer;
ik werd weer kind, ik werd een boom,
een plant, een lied, een stukje hemel.

Hans Warren, 1921-2001

MET HET OOG OP GOES

Een kijkboek van toen en nu

Volksontbijt 2005

JUMBO
Goes

JUMBO
food
markt
GOES